

חורבן בית המקדש – חורבן העולם

חורבן בית המקדש – חורבן העולם, עולם נחרב הוא עולם שאין בו אף פינה אחת מטהרת ומקודשת להשראת השכינה.

כתב בשלחן ערוך [או"ח סי' א'] ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על החורבן בית המקדש.

הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל העיר על דברי השלחן ערוך ואמר, מה שכתב ירא שמים, כל שכן מי שאינו ירא שמים לאמיתו, שראוי להיות מיצר יותר, שכן כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, ויש לכל אחד חלק בזה, רק כוונתו שלא יטעה עצמו בשקר כשאינו מרגיש כלל חסרון בית המקדש וכל הנוגע לכלל ישראל, וראוי אותו שאינו ירא להיות מיצר ודואג על זה עצמו חוסר דאגתו לכלל ישראל ולבית המקדש שסימן הוא שהוא מבחין עד שירחמנו השי"ת להכניסו לכלל ישראל והיה מרגיש בחסרונם ושמח בשמחתם.

הרי מי שאין בו יראת שמים אינו יודע כלל על מה להתאבל, כי טוב לו בעולם כמו שהוא, ומה חסר לו, כל תאוות לבו הוא יכול למלאות והעולם מרהיב עין ביופיו גם בלי בית המקדש, הן רק ירא שמים באמת יכול להרגיש כי עולם בלי בית המקדש הוא עולם חרב.

ובספר ערוגת הבשם [פ' מסעי' ד"ה אלה מסעי] כתב וז"ל, טעם דנקרא החודש הזה אב, עפ"י מה שאנו רואים שכל מי שיראת השי"ת נוגע בלבבו בהגיע תור הימים האלו נתעורר בלבבו עגמת נפש על חילול כבוד שמים ועל חורבן בית קדשנו ותפארתנו, וטעמא דמילתא ע"ד שארז"ל אין מקבלין תנחומין על החי דעל המת נגזרה גזירה שישתכך מן הלב ולא על החי, ולכאורה הלשון אינו מדויק דהול"ל נגזרה גזירה שישכחו את המת ולא את החי, ופ' בפנ"י עפ"י ד' [משלי כ"ז י"ט] כמים הפנים לפנים [הפנים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך] כן לב האדם לאדם, דע"י שזוכר את חברו מעורר שגם הוא זכור יזכירו עוד, ומשו"ה אין מקבלין תנחומין על החי וקסבר שמת כיון דבאמת הוא חי, א"כ חברו זכור יזכרו ועי"ז נתעורר גם בלבבו לזכרו, משא"כ במת כיון דנגזר עליו גזירה שהוא א"א לו לזכור ממילא משתכח מן הלב.

וזה הטעם דנתעורר בימים האלו בלבבות בני"י צער על חורבן ביהמ"ק כיון דבימים האלה כתיב [ישעי' כ"ב י"ב] ויקרא ה' צבאות לבכי ולמספד ולקרח [השי"ת קרא על ידי הנביאים נבואה זו טרם היות הפורענות כדי שיבכו ויספדו ויקרחו ויחגרו שק וישובו בתשובה שלמה לפני האל יתברך וינחם על הרעה והם לא עשו כן אלא והנה ששון ושמחה] ממילא כמים פא"פ וגו' דכתיב כי חלק ה' עמו ומזה ניכר דישאל הם בבחינת בנים למקום והשי"ת הוא בבחינת אב כביכול.

מעלות בית המקדש ובצער חורבן הבית, נראה דוד המלך ע"ה אמר [תהלים ע"ג כ"ח] ואני קרבת אלקים לי טוב, כי עיקר התכלית שלנו בעולם ועיקר סיבת הבאתנו לעולם זה מצד הקריבה לה' לחפש את הקריבה לה' בכל האופנים והאפשרויות, ובזמן שבית המקדש היה קיים היה לנו קשר וקריבה גדולים מאד לה' כי ה' היה עמנו והיינו קרובים אליו מאד, והגעגוגנו בזה לתכלית האמיתית שזה קריבה לה' כי ה' נמצא בתוכנו ואין קריבה יותר מאשר קריבה זו.

והאסון בחורבן הבית הוא הריחוק הגדול מה' שה' כאלו לא נמצא בתוכנו ועל זה דווח לבנו ונמצנו חסרים את עיקר החיים שלנו.

שבעים שמות לירושלים

ירושלים, שלם, מוריה, ה' יראה, יבוס, גלעד, לבנון, צאן, כסא יה, עיר ה', יפה נוף, ירכתי צפון, קרית מלך רב, כלילת יופי, משוש לכל הארץ, בעולה, חפצי בה, אבן מעמסה, אפרתה, שדה יער, מנוחה, אריאל, הר מועד, סף רעל, בתולה, כלה, אשת נעורים, רבתי עם, שרתי במדינות, רבתי בגוים, בית תפלה, עיר שחברה לה יחדו, מגדל עדר, שגל, מצודה, גולה, וסורה, עדן, גן אלקים, הר דרום, מקודשת, ידידות, דרושה, עיר לא נעזבה, עקרה, מוראה, העיר היונה, הר גבוה, עיר צדק, קריה נאמנה, גיא חזיון, דלתות העמים, במוות, נחלה, בשן, כרמל, ה' שמה, רמות, הר הקודש, הר חמוד, גבעת הלבנון, רחל, ארמון, טבור הארץ, החדר, יער הנגב, הר מרום ישראל, שם חדש אשר פי ה' יקבנו, [בראשית מו ח].

מדרש הגדול

שמות הבית המקדש במדרשי חז"ל

אבן מעמסה

כינני לבהמ"ק, במדרש [שמות רבה כ"ה] במדה שאדם מודד בה מודדין לו, אני נתתי לכם את התורה שתהיו עוסקים בה יום יום, חייכם שאשביע אתכם לחם מן השמים יום ביומו, ולא עוד אלא שאני מברך אתכם יום יום שנאמר ברוך ה' יום יום יעמס לנו, [דלא מיבעי ספיקם ההכרחי שיתן להם דלא סגי בלאו הכי, אלא יוסיף להצליחם בכל רכושם ברכה תמידית וכדרך שאמרו במס' [עו"ז י"ט:] כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין], כשאתם עושים רצוני אני קורא אתכם [ישעיי מ"ו ג'] העמוסים מני בטן, ומעמיס אני לכם כוס ישועות [דיעמס לשון חפנים ע"ד שאמרו בפ' חלק עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק מלא עמסו שנאמר ברוך ה' יום יום יעמס לנו, ואפקיה בל' עמסה לדרשא זו משום דזה הוא בזכות בית המקדש שנקרא אבן מעמסה], בזכות בהמ"ק שנקרא אבן מעמסה שנאמר [זכרי' י"ב ג'] והיה ביום ההוא אשים את ירושלים אבן מעמסה לכל העמים.

והיה ביום ההוא אשים את ירושלים אבן מעמסה - שנגד הגוים שיבואו לצור על ירושלים יעמדו העמים שהם מלכות ישמעאל שירושלים היא בידם, וירצו לישא את ירושלים על שכמם, ר"ל שישאר ברשותם, אבל המושא הזה יהיה להם אבן מעמסה, אשר ישרטו בה את בשרם, בנושא מושא כבדה מנשוא והיא אבן חדה ששורטת את הבשר. ומפרש הטעם שישרטו בה. מפני כי יאספו עליה כל גויי הארץ - שחיל גוג ומגוג יתאספו כולם לכבשה מיד הישמעאלים העומסים אותה.

מלכ"ם זכריה שם, באור הענין

אבן שתיה

כי מפני שהאבן שממנו הושתת העולם היה מונח תחת הארון בביהמ"ק.

בפרקי דרבי אליעזר [פ' ל"ה] וז"ל, לקח יעקב אבינו שנים עשר אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו וישם אותם מראשותיו באותו מקום וכו' ונעשו כולם אבן אחת וכו', השכים יעקב וכו' וישב וכו' ללקוט את האבנים ומצא אותם כולם אבן אחת ושם אותה מצבה בתוך המקום וכו', מה עשה הקב"ה, נטה רגל ימינו וטבעה האבן עד עמקי תהומות ועשה אותם סניף לכפה, לפיכך נקראת אבן השתיה שמשם הוא טבור הארץ ומשם נמתחה כל הארץ ועליה היכל ה' עומד, שנאמר והאבן הזאת יהיה בית אלקים וכו', ונפל יעקב על פניו ארצה לפני אבן השתיה והיה מתפלל שם רבש"ע וכו' עיי"ש

^א פירוש בסים ויסוד כמו בפסוק [תהלים י"א ג'] כי השתות יחרסו, עי' [סנהדרין כ"ז:].

בגמרא [יומא נ"ד:] רבי יצחק נפחא, אבן ירה הקב"ה בים ממנו נשתת העולם, יש לנו גם להוכיח את ענין ההשתה כלומר השימה בשין שמאלית מלבד ענין היסוד והשתות, ואפשר שבגלל זה נקראת אבן זו 'אבן שתיה' שכוללת גם את ענין השימה שהקב"ה שם אבן זו, וגם שממנה נשתת ונסוד העולם, ותיבת שתיה, שת- י"ה הקב"ה שם אבן זו בעולם.

אור

כינני לבהמ"ק, [בבא בתרא ד.] אמר ליה הוא [הורדוס] כיבה אורו של עולם שהרג את החכמים שהם אורו של עולם, ילך ויעסוק באורו של עולם הוא בית המקדש שנקרא אורו של עולם.³

במדרש [בראשית רבה ג' ד'] רבי ברכיה בשם ר' יצחק אמר ממקום בית המקדש נבראת האורה הה"ד (יחזקאל מ"ג) והנה כבוד אלקי ישראל בא מדרך הקדים והארץ האירה מכבודו, ואין כבודו אלא בהמ"ק כמד"א (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו' ע"כ נקרא ביהמ"ק בשם אור.

איווי

כינני לביהמ"ק, בלשון הפייטנים ע"ש הפסוק כי בחר ה' בציון אוה למושב לו [תהלים קל"ב י"ג], וכן בפיוט רבי אלעזר הקליר ליום א' של סוכות [ד"ה אז היתה], בבית בחירתו באהל איווי.

א"ל

כינני לבהמ"ק, שנאמר עד אבוא אל מקדשי א"ל.

פרי חיים פ' וזאת הברכה עמ' שע"ז

אמת

כינני לבהמ"ק, רבי סעדיה גאון ז"ל בפ' לדניאל [ח' י"ב] כתב וז"ל, ותשלך אמת ארצה, אלו ישראל ובהמ"ק עכ"ל.

אפריון

מדרש [שה"ש רבה, במדבר י"ב ד'] אפריון זה בית העולמים למה נקרא אפריון שכל הצורות של זהב מן מיניה, [פירוש, כל הצורות של הביהמ"ק כמין חופה ואפריון חידושי הרד"ל] מעצי הלבנון כמה דתימא (ד"ה ב' ב') ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון וגו', גם התרגום אומר, אפריון, היכל קודשא בנא ליה.

מן מיניה, מעצמם היו גדלים ופרים ורבים, שכל הצורות שהיו בקירותיו של זהב שהיו מצויירין שם כל מיני אילנות היו עושים פירות, ונקט כאן של זהב לרבותא [אפריון, לשון פירות].

מתנות כהונה שם

³ יח"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימנו ותן חלקנו בתורתך, כי אלו שני דברים מיוחדים לסלק ישראל מן הגיהנם, ודבר זה גילו במדרש בפרשת לך לך [ב"ד פמ"ד] רבי שמעון בר אבא משום רבי יוחנן ארבעה דברים הראה לו הקב"ה גיהנם מלכיות ומתן תורה ובית המקדש, אמר לו כל זמן שבניך עוסקים בשמים נצולים משמים, פירשו משמים נופלים בשמים ע"כ.

ובארנו מדרש זה בספר גבורת ה' [פ' ע"א], ושם פירשנו דבר זה כי בית המקדש והתורה הם עיקר העולם, כי כמו שבאדם הלב והמוח עיקר האדם, הלב שממנו החיות, והמוח שם השכל, וכך בכלל העולם יש בהם בית המקדש והתורה שהם עיקר העולם, שכמו שכל האיברים מקבלים החיות מן הלב אשר הוא באמצע גוף האדם, והלב מקבל פרנסה תחלה ואח"כ ממנו מקבלים שאר איברים שהלב שולח פרנסה לכל האברים, וכן כל העולם שותה מתמצית ארץ ישראל כי ארץ ישראל שותה תחלה ובית המקדש הוא עיקר ארץ ישראל ובאמצע ארץ ישראל, וכמו שהמוח שם שכל האדם כך התורה שכל העולם, ולפיכך בית המקדש והתורה צמודים יחדיו, מפני כי בית המקדש קדושת העולם הזה והתורה מתעלה עד למעלה, וע"י בית המקדש שהוא בארץ ישראל וע"י התורה שמגיע עד עולם העליון יש לעולם סולם עומד בארץ ומגיע למעלה מן השמים, לכך אמר כאשר ישראל מתעסקים במקדש ובתורה ינצלו מן הגיהנם.

ודבר זה תוכל להבין מן הדברים שביארנו לך כי כאשר הוא מתעסק באלו שתיים הוא מתעסק בדבר שהוא עיקר, כי בית המקדש והתורה הם כנגד הלב ומוח שהם עיקר האדם כך אלו שנים עיקר בעולם, ובשביל זה ניצול מן הגיהנם שאין הגיהנם רק ששם נאבד האדם ואינו בכלל מציאות כי הוא חשך ואבדון, ויותר מזה דאמרינן [ב"ב ד.] על הורדוס שכבה אורו של עולם כנ"ל, ולמה נקראו אלו שנים אורו של עולם כי אלו שניהם הם עיקר מציאות העולם, כמו שהחושך הוא העדר המציאות, ולפיכך כאשר האדם מתעסק באורו של עולם הוא בית המקדש והתורה נצול מחושך של גיהנם כי המתעסק בעיקר מציאות העולם נצול מן העדר המציאות הוא הגיהנם והבן.

דרך חיים פ"ה

אף

כינני לבהמ"ק, מדרש חזית ז"ל [פ"ז ג' פיסקא ד'] אפך כמגדל הלבנון, זה בהמ"ק מה האף הזה נתון בגובהו של אדם, כך בהמ"ק נתון בגובהו של עולם, מה האף הזה רוב תכשיטין תלויין עליו כך כהונה ולויה וכו'.

אריאל

והוא הכה את שני אריאל מואב [שמואל ב' כ"ג כ'] שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני [ברכות ח"י:], ופירש"י ז"ל, אריאל, זו בית המקדש שנאמר [ישעי' כ"ט א'] הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד, אריא אריא גיברא לשון חוזק וגבורה כד"א [יחזקאל י"ז י"ג] ואת אילי הארץ, ההיכל צד מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל.

איכ"ר פתיחה כ"ו

אריה

כינני לבהמ"ק, דההיכל דומה לארי, [מדות פ"ד], שמות רבה [פכ"ט פיסקא ט'] וז"ל, ד"א אריה שאג, [עמוס ג' ח'] בא וראה בית המקדש נקרא אריה שנאמר [ישעי' כ"ט א'] הוי אריאל אריאל, ומלכות בית דוד נקרא אריה שנאמר [יחזקאל י"ט ב'] מה אמך לביא בין אריות רבצה, וישראל נקראו אריה שנאמר [בראשית מ"ט ט'] גור אריה יהודה, ונבוכדנצר נקרא אריה שנאמר [ירמיה ד' ז'] עלה אריה מסובכו וגו', וכתב מהרש"י ז"ל וזה תורף דבריו וטעם קריאת אלה אריה ע"י שהם טורפים שהמזבח היה חוטף הקרבנות על כן נקרא זאב, א"נ לפי שאש המזבח רבוצה כארי כדאיתא יומא [כ"א:], ומלכות ב"ד נקרא אריה לפי שהיה טורף אוה"ע, וכן ישראל שנאמר [במדבר כ"ג כ"ד] לא ישכב עד יאכל טרף, וכן נבוכדנצר לפי שאכל את יעקב נקרא טורף, וע"ל שעל שם הגבורה נקראו אריה וכו' ע"ש.

ארמון

כינני לבהמ"ק, רש"י ז"ל, ירמ' [ל' י"א] וארמון על משפטו ישב, פי' המקדש כן פי' שם הרב מצודת דוד.

ארץ

כינני לבהמ"ק, פתיחתא דאיכה רבתי [דף נ"א:], ד"א בושנו מאד כי עזבנו ארץ [ירמ' ט' י"א] זה בהמ"ק כמה דאת אמר [יחזקאל מ"ג י"ד] ומחיק הארץ ועד העזרה התחתונה עיי"ש שדורש מלת ארץ תורה א"י.

ארץ החיים

כינני לבהמ"ק, רש"י [ישעי' ל"ח י"א] וז"ל, בארץ החיים בבית המקדש.

באר שבע

כינני לבהמ"ק, ויצא יעקב מבאר שבע שעם ישראל הקדוש יצאו להם מבית המקדש שנקרא באר שבע, כי בזמן שבית המקדש היה עומד, היה השפע בא משם לכל העולם כולו ולכן נקרא באר שבע.

פרי חיים פ' ויצא, בן ביתי

² רוב אורב הוא לי ארי במסתרים [איכה ג'], ו"ל הכוונה, דהנה בזמן שבהמ"ק הי' קיים היה קדושת ביהמ"ק מצלת את האדם מן החטא, ע"ד אוז"ל [מדרש תנחומא פנחס] מעולם לא לן אדם בירושלים ובירדן עין, ומשחרב בית המקדש יותר בניקל להיצה"ר להחטיא את האדם, והנה היצה"ר מכונה בשם 'רוב' כאוז"ל במדרש [הובא ברש"י פ' וישב] אגרה כך את הרוב, וביהמ"ק נקרא בשם ארי' וזהו שאמר המקונן, שהיצה"ר אורב לי כרוב להחטיאנו, וזהו מסיבת ארי במסתרים, שחרב ונגנז הביהמ"ק, כי כל זמן שהי' הביהמ"ק קיים היה מובח כפרה, ועתה שהארי במסתרים הדוב אורב לי להחטיאני ח"ו.

מהר"ש מבאבאב זי"ע ליקומי כרם שלמה ח"ג איכה

חורש אב שנחרב בו הבית, הוא במזל אריה, ועוד אש המערכה היתה רבוצה כארי, [יומא כ"א:].
הקב"ה מכבה על חורבן בית מקדשנו באופן של שאגות כאריה וכמבואר בברכות [ג].

בחרות

כינני לבהמ"ק, רש"י ז"ל בפ' [קהלת י"ב ו'] וז"ל, וזכור את בוראיך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שבכם קיימות בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה [שמואל א, ב' כ"ח] ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן, בעוד שהלויה קיימת שנאמר [דברים י"ח ה'] בו כי בו בחר ה' אלוך מכל שבטיך, בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר [תהלים ע"ח ע'] ויבחר בדוד עבדו, בעוד שירושלים קיימת שנאמר בה [מלכים א' י"א ל"ב] העיר אשר בחרתי בה, בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה [דהי' ב' ז' ט"ז] עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה, בעוד שאתם קיימים שנאמר [דברים י"ד ב'] ובך בחר ה' עכ"ל.

בירה

כינני לבהמ"ק, [היינו כמו מבצר] [יומא ב.]. מאי בירה וכו' ור"ל אמר כל המקדש כולו קרוי בירה שנאמר [דהי' א' כ"ט י"ט] ולבנות הבירה אשר הכינתי ע"כ, וכתוב [דברי הימים א, כ"ט א'] לא לאדם הבירה, וביומא ט. תנו עיניכם בבירה.

בית אבל

כינני לבהמ"ק, אמתחת בנימין בפ' לקהלת [ס' ב'] טוב ללכת אל בית אבל, וז"ל, בית אבל היינו בשביל בהמ"ק החרב האבילה מבלי בנים, וכמו ש המתרגם ע"פ [שם ד'] לב חכמים בית אבל אנינא על בית מקדשא החרב וכו' ע"ש.

בית אל

כינני לבהמ"ק, בנתה ביתה [משלי ט' א'] זה בית המקדש שנאמר [משלי כ"ד ג'] בחכמה יבנה בית וכו'.

ילקוט משלי רמז תתקמ"ד.

בגמרא פסחים [פ"ח.]. אמר רבי אלעזר מאי דכתיב והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב וגו' אלקי יעקב ולא אלקי אברהם ויצחק אלא לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית אל [מקום מיושב, רש"י] שנאמר ויקרא את שם המקום ההוא בית אל.

בית אלקים

כינני לביהמ"ק, בבית אלקים נהלך ברגש.

בית ה'

שנאמר [ד"ה א' ו' ט"ז] ואלה אשר העמיד דוד על ידי שיר בית ה' ממונוח הארון, וכן העומדים בבית ה'.

בית חיינו

כינני לביהמ"ק, במדרש [רבה ויקרא פ"ג ב'] ממתים ידך ה' ממתים מחדל אלו שלא נטלו חלק בארץ, חלקם בחיים [תהלים י"ז ד'] אלו קדשי מקדש, ובפ' מהרז"ו שנטלו הכהנים חלק בביהמ"ק שנקרא בית חיינו, וקרא לקדשי מקדש חיים, מפני שהמקדש עיקר ארץ ישראל שנקרא ארץ החיים.

עין יוסף שם

רחם על ציון כי היא בית חיינו, מה שביהמ"ק נקרא 'בית חיינו', י"ל דתורה מאריכה חיים כמו ש [עירובין נ"ד.]. וכאן שחרב ביהמ"ק אין לך ביטול תורה גדול מזה.

^ה היות שביהמ"ק קרוי בירה לכך קרוי אחשוורוש שושן הבירה בטומאה להשרות הטומאה בארץ שהיה בו המן שהיה יונק מהם"מ וכו' כדי להשרות טומאה בארץ ולעקרו ישראל וממילא יוחרם מקום השראת קדושה.

מגילת סתרים אסתר א' ב'

^ה ראיתי טעם שבית הקברות יכונה אצלנו בשם בית, בית עולם, בית עלמין ובית החיים, שהוא מתבסס על הא דקאמר' [מועד קטן ט:]. האי עלמא אושפיזא, והוא עלמא 'ביתא' [קבר הוי בית שעומד שם לעולם, רש"י].

שמעיה תפילתי עמ' ער"ר

בית המלכות

כינני לביהמ"ק, זהו שמרמז בפסוק בית המלכות אשר למלך אחשורוש, כלומר, טעם המשתה שעשתה, כדי שישאר ביהמ"ק הנקרא בית המלכות בידיו של אחשורוש, ולא יכנס לרשות ישראל.

בית תפלה

כינני לביהמ"ק, [ישעי' נ"ו ז'] והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי, כי ביתי בית תפלה, [מלכים א' ח' כ"ח] לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום, להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום, כי נבחר מקום ביהמ"ק לעבודת התפלה כמו שנבחר לעבודת הקרבנות, שנוסף על זה שביהמ"ק הוא מקום השראת השכינה ושם הקריבו הקרבנות, הרי הוא גם מקום ששם נתאספו ישראל להתפלל אל ה' וכמ"ש והתפללו והתחננו אליך בבית הזה [מ"א ח' ל"ג, דה"ב ו' כ"ד], בזמורות של חנוכה, תכון בית תפילתי.

אין הכוונה להגביל בו מקום מיוחד להתפלל שם, אבל הכונה שהקב"ה אומר שאלו התפלות שאנו מתפללים בבית הזה שישרה קודשא בריך הוא שכינתו שם בתוכינו אלו בקשות בעצמם הם תפלתו ובקשתו כביכול וזהו הרצון לפניו.

צל"ח ברכות ז.

בית השואבה

כינני לביהמ"ק, מפני שמשם שואבים רוח הקודש.

בית הבחירה

כינני לבהמ"ק, שנאמר בו אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שמה, והיה המקום אשר יבחר ד' וגו' (דברים יב יא), שבחר הקב"ה להשרות שכינתו בו, כמו שעיקר חיות האדם הוא מן האדמה, כן היה עיקר החיות מבית המקדש, ביהמ"ק היה מציל ומגין עליהם מכל צרה ובו חסיו, ידוע כי כל ענין הבהמ"ק רומז לדברים עליונים, והכל תיקון גדול לכלל ישראל ולכבוש הדרך לפנייהם, להורתם דרך אשר יוכלו להתגבר על הרע.

מה שנקרא בית המקדש בית הבחירה, מלבד הפשוט שהוא המקום אשר בחר לו לשכן שמו שם, גם לזה כיון השם הזה, כי זה המקום אשר מלאכי השרת אינם זוכים לו בעת המוחר, כמו שדרשו (ירושלמי יומא פ"ה [ה"ב]) וכל אדם לא יהיה בו' (ויקרא ט"ז י"ז), וכל (אדם) לרבנות מלאכי השרת, רק זה שנזכר על ידי בחירתו זוכה לזה, והבן זה. ואף שנקרא כולו בית הבחירה, היינו מפני שהעיקר בכל דבר היא הנקודה והחיות הפנימיות, והבן.

ישמח משה ראה ד"ה והיה המקום

מה שנקרא בית המקדש 'בית הבחירה', י"ל עפימ"ש רש"י [קידושין נ"ד:]: הואיל ותנן בבחירתא כוונתה, מסכת עדיות קרי בחירתא שכל דבריהם העידו מפי הגדולים והלכה כמותן, וכיון שמקומן של סנהדרין הוא אצל בית המקדש, נקרא בית הבחירה, שהלכה כמותן.

בלילה שירה עמי

בית המקדש נקרא 'בית הבחירה', משום שבו מתגלית בחירתו של הקב"ה בעם ישראל.

הגדה ליקומי מעמים

'בית הבחירה' אפשר לומר עפ"י מה שמירוש בסידור כתר נהורא [במוסף לשלש רגלים] 'ואין אנחנו יכולים לעלות ולראות' היינו בצלם אלקים שהיה על פנינו, כי ע"י העונות נסתלק הצלם אלקים, ולעשות חובותינו בבית בחירתך, היינו ביצירה האנושית הזאת, שהאדם נברא בעל בחירה ובידו לבחור בטוב או בהפכו ח"ו, אבל בסיבת העונות נתקלקלה היצירה האנושית שהיתה לו בתחלת הבריאה, ואז אין הבחירה חפשית בידו כל כך, דעבירה גוררת עבירה והנסיגות גדולים ונצבים לו בדרכו ונשלל הימנו הבחירה האמיתית.

ובאמת דבזמן שבית המקדש היה קיים היה שורה שם בבית המקדש קדושה גדולה ועי"ז כל יהודי שרצה לעבוד להבוי"ת היה יכול להגיע תמיד אל הבחירה האמיתית והיה בידו לבחור בטוב, ומהאי טעמא גופא היה נקרא בית המקדש 'בית הבחירה' על שם שמשם היה מגיע לבני ישראל בחירה אמיתית לעבוד את ה'.

דברי יואל הושענא רבה אות קכ"ז

'בית הבחירה' אפשר לומר טעם שעל כן לא הזכירה תורה מקום המקדש להדיא איה מקום המקדש אלא רמז אליו הכתוב ואמר אל המקום אשר יבחר ה' וגו', כי רצה הכתוב להודיענו כי אין הדבר מסור ביד בני אדם שיקחוהו מעצמם, ורק ביד השי"ת לבחור בו ולתת אותו אל מי אשר יחפוץ ורק אז כאשר הוא המקום אשר יבחר בו ה' אז תהיה קדושת השכינה שורה עליו ואז יהיה שם מקור הקדושה ומקור כל האושר והטוב ויוושע כל הכלל ישראל בישועה אמיתית, משא"כ אם לוקחין את המקום מדעת עצמן הוא צרה מרה ואיומה רח"ל ואי אפשר שתהא הקדושה שולטת שם, וכשהשי"ת ירחם עלינו ונזכה לביאת אליהו הנביא ומשיח ויגידו לנו בדבר ה' כי הוא המקום אשר בחר ה' בו ועד"ז יהיה המקום ראוי להשראת השכינה.

דברי יואל הושענא רבה אות קכ"ח

בית יעקב

כינוי לביהמ"ק, [שיעקב קראו בית], מה טובו אוהלך יעקב משכנותיך ישראל, וברש"י זה שילה ובית עולמים בישובן וכו' משכנותיך ישראל אף כשהן חרבין ע"ש.

בית עולמים

כינוי לביהמ"ק, כדכתיב שאמר שלמה המלך ע"ה בעת שחינך המקדש [מלאכים א' ח' י"ג] בנה בניתי בית זבול [מזרח] לך מכון לשבתך עולמים, פי' אמר על צד המשל להתמדת הראות שכינת השי"ת בבית המקדש יותר ממה שיתראה בשאר המקומות שהוא בנה שידור בו השי"ת ויהיה מכון לשבתו לנצח כאמרו זאת מנוחתי עד עד וזה כי אחר שנגלה זה המקום הקדוש נאסרה העבודה בזולת המקום ההוא [רלב"ג שם].

בית עולמים, שהוא העיקר המעמיד לעולם שבאמצעותו היתה השראת השכינה.

עי' יוסף מד"ר במדבר י"ב ז'

ביום חתונתו זה אהל מועד וביום שמחת לבו זה בנין בית עולמים.

ילקוט שמעוני שמות כ"ה רמז שם"ט

בית עולמים, לפי שקדושתו קדושת עולם.

שו"ת נודע ביהודה מהודורא תנינא, או"ח סי' פ"ז

באר

כינוי לביהמ"ק, הרמב"ן בפירושו עה"ת פ' תולדות עה"פ [בראשית כ"ו כ'] כתב וז"ל, ויקרא שם הבאר עשק יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה י"ז י"ג) מקור מים חיים את ה' וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו.

והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד' ו') ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה.

ויקהל

שמות בית המקדש

דוד

והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתידי שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומוצה, והא"ל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים י"ט ח') ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מ"א ז') ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד.

רמב"ן

בית יעקב

כינוי לביהמ"ק, שקראהו בית אש, כמ"ש [עובדיה י"ח] בית יעקב אש ובית יוסף להבה.

ספר בית יעקב ברכות ב.

גאון יעקב

כינוי לביהמ"ק, שנאמר [תהלים מ"ז ה'] יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה, [תהלים מ"ז] נשבע ה' אלקים בנפשו, [ברצונו], נאם ה' אלקי צבאות, מתאב אנכי את גאון יעקב, אוהב אני את בית המקדש הנקרא גאון יעקב.

גאון עוזכם

כינוי לביהמ"ק, תורת כהנים פ' בחקתי [ויקרא כ"ו י"ט] וז"ל, ושברתי את גאון עוזכם, זה בהמ"ק, וכן הוא אומר [יחזקאל כ"ד כ"א] הנני מחלל את מקדש גאון עוזכם.

ובעל הטורים כתב א"ת גאון בגמטריא ז"ה המקדש"ש.

וכתב האור החיים הקדוש דהכוונה בזה, כיון שלא חזרו בתשובה זה יורה שחושבים בדעתם כי ה' חפץ בהם עדיין ממה שעודו שוכן בתוכם, ובזה מתחזקים, לזה אמר ושברתי את גאון עוזכם.

המקדש נקרא מקדשי גאון עוזכם [יחזקאל כ"ד כ"א], ששם 'עוז' יבוא לרוב על הכח נפשי הפנימי, ובכלל האומה יפול על הבית המקדש, ששם מגדל עוז שם ה' בניסים ונפלאות.

אהבת יהונתן

גבול

כינוי לביהמ"ק, כמ"ש ותטענו בגבולנו, שהוא הפנימיות שבכל הארצות. שמשם הושחת העולם כדתנין למה נקראת שמה אבן שתיה, שממנה הושחת העולם, דבכל נברא נתן הקב"ה נקודה קדושה ויש לה גבול וצריך להרחיבה.

שפת אמת פ' ראה תרל"ד

גרול

כינוי לביהמ"ק, שנאמר [ירמיה נ"ב י"ב] ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדראצר מלך בבל בא נבזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש, ופירוש בסידור פירוש התפילות והברכות [ח"ב ביאור ברכת המזון דף ל'] שנקרא גדול לפי שהוא קדוש יותר משאר בתים וזה הבית המקדש, וכן השבת נקרא השבת הגדול הזה על שם שנקדש משאר ימים, כמו הכהן הגדול שנקדש יותר משאר כהנים.

וברבינו בחיי [פ' וזאת הברכה] כתב דכל דבר שנקרא בשם גדול כמו הביהמ"ק, כהן גדול, הנהר הגדול נהר פרת, וכן במה שקורין חכמי האמת לשון רבא שהוא תרגום של גדול, כענין בקדוש אמן יהא שמיה רבא מברך, וכן יהא שלמא רבא, וכן קדוש היום שקורין קידושא רבא, וכן ברכת היום של אהבת עולם אהבתנו שקורין אהבה רבה, וכן קורין ליום שביעי של

ערבה הושענא רבא, לפי שהוא תשלום כ"ו ימים שמבריא את העולם שנברא בכ"ה באלול כל אלה אם תשכיל בהם תמצא כי דרך אחד להם, שנרמז בהם השם המיוחד שהוא השם הגדול ברחמים, והבן זה.

גדולה

כינני לבהמ"ק, רש"י דברי הימים [א' סי' כ"ט י"א] לך ה' הגדולה, דוד המלך ע"ה נתן שבח להקב"ה שנתן לו כח לקבוצ' זהב וכסף רב לבנין בהמ"ק, ואמר לך ה' הגדולה, אע"פ שקבצתי כל הממון הזה לבנין בהמ"ק שנקרא גדולה, אתה נתת לי כל הגדולה הזאת.

גדי

כינני לביהמ"ק, נקרא גדי על שם הכתוב [שה"ש א י"ד] אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי.

וזה שאומרים חד גדיא היינו הבית המקדש 'דזבן אבא' דוד המלך ע"ה אבי החסידים 'בתרי זוזי' שגבה מכל שבט שני זהובים כאשר קנה הגורן מארונה היבوسی להשתתף כל אחד במצוה כדאיתא בירושלמי.

הגדה מעשה נסים

גורן ארנן

כינני לביהמ"ק, בשביל שקנה דוד גורן מארונה היבوسی לבנות עליו מזבחה שיעצור המגפה וכולו בסוף שמואל ובאותו המקום היה נבנה ב"ה, שנאמר וירדת הגורן זה בית המקדש כי שם ישבו סנהדרין בלשכת הגזית כחצי גורן עגולה.

גיא חזיון

כינני לביהמ"ק, מפני שהוא מכון כנגד בית המקדש העליון.

אהבה בתענוגים עמ' ק"ז

גלעד

כינני לבהמ"ק, [ספרי פ' וזאת הברכה פסקא שנ"ז] וז"ל, ואת הגלעד [דברים ל"ד א'] מלמד שהראהו בהמ"ק מיושב על שלוותו וחזר והראהו מציקים המחריבים בו ואין גלעד אלא בהמ"ק שנאמר [ירמ' כ"ב ו'] גלעד אתה לי ראש הלבנון ע"כ.

דביר

כינני לביהמ"ק, בנשאי ידי אל דביר קדשך [תהלים כ"ח ב], והשב את העבודה אל דביר ביתך, דביר קדשו הביאני.

¹ ואפשר לומר מעם על שבת הגדול ששם הוי"ה היה מאיר להם כנ"ל ברכינו בחיי.

² ברה"א [ב"א] ומלאך ה' אמר אל גר [הנביא] לאמר לדוד להקים מזבח בגורן ארנן היבوسی וכו' ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים וכו', ובפרק כ"ב ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעולה לישראל וכו' ואמר דוד שלמה בני נער ורך והבית לבנות לה' להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל הארצות אכינה לו וכו'.

ובפרקי דר"א, באצבע הראה הקב"ה לא"א את המזבח וזהו המזבח שהיה אדם הראשון מקריב מקדש, הוא המזבח שהקריבו בו ראשונים, וכ"ה ברמב"ם [פ"ב מהל' בית הבחירה] המזבח מקומו מכון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם שנא' זה מזבח לעולה לישראל ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנא' לך לך וכו' ונא' ברה"א וכו', ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם אבינו המזבח נעקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל וכו' הקריב אדם הראשון כשנברא ומשם נברא אמרו חכמים ממקום כפרתו נברא.

³ מקום המקדש היה מקודש גורן, שלא יעלה על הדעת לאמר הנה הר זה ככל ההרים ומצינו שהאמורים עבדו ע"ז על כל ההרים כדי לשקץ את כל המקומות בכדי שלא ימצאו ישראל מקום לבנות עליו את בית המקדש, לכן גלה הפייטן [הושענות] שמקום המקדש היה מלפנים גורן, ר"ל מקום עמוק כי רק במקום עמוק עושים גורן כמה שנאמר ברות ותרד הגורנה, ואיתא במדרש שלכך נאמר ותרד לפי שאין עושין גורן בהר שקשה לזרות לפי שהרוח מפזר התבואה עם הקש והמוץ, ולכן אמר הפייטן שהיה מקום גורן ולא עבדו שם ע"ז ולא נאסר מלבנות עליו בהמ"ק עד שבא אברהם אבינו וקנה את הגורן ובחזקה קנה את המקום ורק אז נעשה הר וכשבא לרשותו או אינן יכולים עוד לאסרו וזהו השבח גורן ארנן.

אמרי שפר עמ' י"ט:

ויקהל

שמות בית המקדש

דוד

בירושלמי [ברכות פ"ד ה"ה] 'דביר' רבי חייא ורבי ינאי חד אמר שמשם דבר [ר"ל מגפה] יוצא לעולם לעכו"ם, וחרנה אמר שמשם דיברות יוצאין לעולם, היא התורה.

הדום רגליו

כינאי לבהמ"ק, מדרש איכה [פ"ב פיסקא ג'] ע"פ ולא זכר הדום רגליו ביום אפן, דבר אחר אין הדום זה אלא בהמ"ק, הדא הוא דכתיב [תהלים צ"ט ה'] רוממו ה' אלקינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא.

הוד

כינאי לבהמ"ק, [ברכות נ"ח]. וההוד זו בית המקדש, וכתב שם המהרש"א ז"ל בחידושי אגדות וז"ל, וההוד זו בהמ"ק שהוא הדרן והודן של ישראל ע"כ.

היכל

כינאי לבהמ"ק, [נזיר ל"ב:] היכל ה' היכל ה' המה [ירמיי' ז' ד'] זה מקדש ראשון ומקדש שני ע"כ.

הר ה'

כינאי לבהמ"ק, [בראשית כ"ב י"ד], ויקרא אברהם את שם המקום ה' יראה, פירוש ממקום המקדש יראה להצילנו, ועוד כתיב מה' יצא הדבר, מאותו המקום שיצחק רבקה ישא. ועוד בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו לשכן שמו שם, כי שמך נקרא על עירך ועל עמך, 'על עירך' זה ביהמ"ק הנקרא בית השם, 'ועל עמך' אלו ישראל שיש בסוף שמם תיבת א"ל'.

פירושי סידור התפילה לרוקח עמ' ת"ד

מי ששיכן 'שמו' בבית הזה [ברכות י"ב]. היינו שמו יתברך.

ומקדשי תיראו אני ה' [ויקרא י"ט ל'], בתרגום ולבית מקדשי תהון דחלון, ובמשנה בג' מקומות הכהנים שומרים בביהמ"ק והטעם שלא יסיחו דעתם ממנו.

והנה איסור היסח הדעת מן בית המקדש הוא על כי עתיד השי"ת לקרוא אותו בשמו הוי' כמו בציץ שהיה בו הזכרה שאסור להסיח דעת ממנו כמו כן היו מחויבים להיות שומרים בבית המקדש שלא יהי' היסח הדעת ממנו, ומעתה תתבונן מה דכתיב ומקדשי תיראו לבל להסיח דעת 'אני ה', דשמי עליו.

חידושי מהרצ"א

² בהושענות, דביר המוצנע, היינו קודש הקדשים נקרא דביר על שמשם יוצא הדיבור לישראל, והוא במקום מוצנע אחורי הפרוכת ובבית שני היה אמה מרקסין במקום הפרוכת.

דביר המוצנע, י"ל משום שבתחילה היה עמק והרים סביב לו ולא יכלו לראותו, ועוד מפני שנתחב שם ארונה ובניו מפני המלאך בשעה שנגף את העם וינצל הוא ובניו כדאיתא במדרש תנחומא שנעשה הר מפני מורא הקב"ה שגור שיקבצו כל ההרים שסביב העמק ונעשה הר ביראה. ויש לפרש ג"כ למה ה' מקום המזבח וגם מהקדש עמק, משום דאיתא במדרש שראשו של אדם הראשון נברא ממקום המזבח משם נמל עפרו ונשאר המקום עמק מששת ימי בראשית עד אברהם אבינו שנעשה הר משופע ובשיפועו היה גורן ארונה והוא דומה למה שהתחיל הפיימן [השוענות] אבן שתיה כמו שהיה הוא מששת ימי בראשית שממנו הושחת העולם כן מקום המקדש היה מששת ימי בראשית שהכל אחד, ולכן קרא אותו דביר המוצנע שהיה מוצנע מששת ימי בראשית שהיה עמק מששת ימי בראשית והרים סביב לה שגשאר מבריות אדם הראשון.

אמרי שפר עמ' כ', עיק שו"ת חתם סופר יו"ד סי' רל"ג

דביר המוצנע, זה ביהמ"ק ע"ש והצנע לכת עם אלקיך [מיכה ו' ח'] כדאמר [בפסיקתא דר"כ, פיסקא 'זיהו ביום כלות משה'] משל למלך שהיתה לו בת קטנה עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנים, היה המלך מדבר עמה בגלוי, משהגדילה אמר המלך אין כבודי לדבר עמה בגלוי אעשה לה פאפיליון, פירוש אוהל קטן, ומה שאדבר עמה אדבר מתוך פאפיליון, כך ישראל כתיב כי נער ישראל ואוהבהו [הושע י"א א'], במצרים ראו אותות דכתיב וירא ישראל את הוד הגדולה, וכן בסני כתיב בפנים דבר, וכיון שבאו וקבלו את התורה בכבוד ובגדולה, אמר הקב"ה אין כבודן של ישראל שאהא מדבר עמהם בפרהסיא אלא ועשו לי מקדש ואח"כ בית וזה כונת הפיימן באמרו 'דביר המוצנע' שהיה ביהמ"ק שם היה מדבר ה' עם ישראל במקום צנוע.

סידור הגר"א להושענות

בגמרא [ב"ב ע"ה:] ג' דברים נקראים על שמו של הקב"ה, וכתב שם המהרש"א ז"ל, יראה מדלא קאמר נקראו בשמו של הקב"ה אלא נקראו על שמו של הקב"ה משמע דשם של הקב"ה יהיה בהם שם לווי, במשיח משיח ה', בירושלים עיר ה', וכן בצדיק צדיק לה', וכן במשיח שאמר יקראו לו ה' צדקנו ר"ל שהוא צדיק לה' וכמ"ש לעיל בצדיקים שיקראו להן כן על שם שכל מעשיהם לשם שמים וכן הוא במשיח ע"ש שכל מעשיו יהיו לש"ש וכן בירושלים לעתיד שלא יהיו מזומנים לה אלא אותן שכל מעשיהם לש"ש כמ"ש לעיל ופירוש הכתוב ושם העיר יהיה מיום בנינה לעתיד יהיה שמה ה'.

מהרש"א בבא בתרא ע"ה:

הר האלקים

שנאמר ויבא אל הר האלקים הוא הר המוריה הוא בית המקדש, חורבה שהוא עכשיו חורבה חרוב ושמים.

הר המוריה

כינני לביהמ"ק, ביהמ"ק היה נבנה על הר המוריה כדכתיב בד"ה ויבן שלמה הבית בהר המוריה וגו', שעקד אברהם את יצחק בנו עליו על גבי המזבח והתפללו שם אברהם יצחק.

הר הקדש

כינני לביהמ"ק, כמ"ש והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים [ישעי' כ"ז י"ג].

זבול

כינני לבהמ"ק, במדרש [שמות רבה פ"א ה'] ז"ל, זבול על שם שהשכינ הקב"ה שכינתו בקרבם שנאמר [שמות כ"ה ח'] ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר [מלכים א' ח' י"ג] בנה בניתי בית זבול לך מוכן לשבתך עולמים ע"כ, ואומר [ישעי' ס"ג] מזבול קדשך ותפארתך.

זה

כינני לבהמ"ק, מקום המקדש נקרא זה שנאמר [בראשית כ"ח י"ז] מה נורא המקום הזה, אין ז"ה כי אם בית אלקים, וזה שער השמים היינו הבית המקדש כדאיתא בזוה"ק דזה קאי על הביהמ"ק, יצחק אבינו שאל ליעקב 'מה זה מהרת למצוא בני', שכ"כ במהירות מצא את בית המקדש להקריב שם את הפסח והחגיגה כי ביהמ"ק נקרא זה, ובדברי האריז"ל ע"ה"פ [איכה ה' י"ז] על זה היה דוה לבנו, היינו על בית המקדש שנקרא 'זה' דוה לבנו שנעשה מהו"ד בעוה"ר דו"ה.

אמרו רז"ל [ר"ה י"ז] המינין והאפיקורסין וכו' יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וכו', וכל כך למה, מפני שפשטו ידיהם בזבול, ואין זבול אלא ביהמ"ק, והנה לכאורה יש לבאר על איזה ביהמ"ק קאי, הראשון והשני הלא נחרב בעון ע"ז ובעון שנאת חנם, ולא מצינו שנחרבו בעון מינות ואפיקורסות, והשלישי הלא לא יחרב לעולם.

וה"ל עפ"י הדיוע שהביהמ"ק השלישי נבנה למעלה ע"י עבודת הצדיקים ומעשיהם הטובים, וכשתגמר הכל בכי טוב אז בא יבוא ברנה מלך המשיח ותהיה הגאולה והבית המקדש תתגלה משמי מעל בנוי ומשוכלל כליילת יופי, וכידוע הסיפור במדן הרה"ק מצאנו זי"ע שאמר להרה"ק רבי יהושע מטאמשוב זי"ע שכבר נגמרה פעם אלא שבא רשע עריץ ועשה עבירה וקרע את הפרוכת.

והנה אמרו [חגיגה י"ב:] ז' רקיעים הם וכו' זבול שבו ירושלים וביהמ"ק ומזבח בנוי וכו', וזה הכוונה במאמרם שהמינין והאפיקורסין פשטו ידיהן בזבול, היינו שהם ברשעים פושטים יד ומהרסים ומחריבים את מעשה הבית המקדש השלישי הנבנה ע"י הצדיקים ומעשיהם הטובים, כי זה ודאי שבמשך השנים ודאי כבר היה ראוי הדבר שיהיה הביהמ"ק נגמרת ושתהיה כבר סוף וקץ לכל צרותינו, אלא בעוה"ר המינים האפיקורסים עושי הרשעה דחקו את הקץ ועברו על השבועה ומרדו בה' אלקי ישראל והם גרמו לכל אלה.

וזה הושענא זבול תפארתך, שכבר נוכח שהביהמ"ק הנבנה בזבול יוגמר השלם זה בגין ואל ישלמו בה ידי זרים ותהיה הישועה במהרה.

דברי ואל שנת תשי"א

הנה השמים נקראים מוכן שבתו של ה' כמ"ש בתפלת שלמה כ"פ ושמעת השמים מוכן שבתך, וגם את המקדש קורא פה מוכן לשבתו, רק שיש הבדל ביניהם, שהשמים הם המכון ששם יושב ה' ומנהיג את הנהגת הטבע והמערכת הסדורה מששת ימי בראשית, והביהמ"ק הוא המכון ששם יושב ומנהיג הנהגה הנסיית והפלאית המתחדשת לפי זכות הדור. והנהגה הנסיית שיוצא מן המקדש נקרא פעולה, כי הנסים אינם קבועים רק מתחדשים לפי שעה, ועו"א מוכן לשבתך פעלת ה' שעד עתה לא היה מוכן לשבתך רק אל מה שעשית, ועתה יש מוכן לשבתך אל מה שפעלת ה' כי בו תשב לפעול חדשות הבלתי תלויות בסבות ומסוככים של חוקי הטבע.

התורה והמצוה מלבים, בשלח

פרי חיים פ' שמוני עמ' קפ"ב

חיק

כינוי לביהמ"ק, שנאמר [יחזקאל מ"ג י"ד] "ומחיק הארץ עד העזרה" וכתוב [קהלת ז' ט'] כי כעס בחיק כסילים ינוח, הכעס שהכעיסו להקב"ה בבית המקדש שנקרא חיק, וכתוב ויתנו שם גם כעס קרבנם לע"ז להכעיס את ה', וישמו שם ריה ניחוחיהם, ויסכו שם את נסכיהם לע"ז, שהיה דרכם לנסך כמ"ש ישותו יין נסיכם.

מלבי"ם יחזקאל כ' כ"ח, חלק באור הענין

והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם [תהלים ע"ט י"ב], השב להם מה שעשו בבית המקדש שנתון בחיקו של עולם שנא' ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה.

דעת זקנים מבעלי התוספות דברים כ"ה י"ח

חנה דוד

כינוי לבהמ"ק, כדכתיב הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד [ישעי' כ"ט א'], ובתרגום שם דאתבני בקרתא דשרא בה דוד, קריה שחנה בה דוד, קריה דלא חניא ליה בה אלא דוד, קריה שעשה אותה דוד לקסרקטון פירוש, חדר ומשכן לקיסר שלו.

חנות

כינוי לבהמ"ק, נקרא חנות מתרי אחד על שם שהי' שם חנותו של אלקי ישראל ושם הי' המקום תחנותו מנוחתו.

טעם שני שנקרא המקדש חנות כשם שהכל באים לחנות ליקח משם מאכל ומשקה וכל צרכיהם, וחנותו של בשם הכל מתבשמין משם, כך היו הכל מקבלים שפע מבית המקדש, ועכשיו הוא בהיפך כי גלו ישראל תחת ממשלת שרי מעלה חוץ למקומם וכל מקום שגלו גלתה שכינה עמהם ואי אפשר לה לשרות בדרך הישר מכוון נגד המקדש של מעלה כי אין שם מקום לחנות כי המקדש חרב.

דרושי הצל"ח עמ' שצ"ז

חצרות קדש

כינוי לביהמ"ק, והדליקו נרות בחצרות קדש היינו בבית המקדש.

מבור

כינוי לבהמ"ק, [סנהדרין ל"ז]. שרר [שה"ש ז' ג'] זו סנהדרין, למה נקרא שמה שרר, שהיא יושבת בטיבורו של עולם, ופירש"י ז"ל בטיבורו של עולם, שבהמ"ק באמצע של עולם.

מוב

כינוי לבהמ"ק, מדרש תהלים [ק"ד] אר"ש בן לקיש לא היה זהב ראוי להבראות, ולמה נברא בשביל בהמ"ק שנאמר [שמות ל"ח כ"ד] כל הזהב העשוי למלאכה, וכן הוא אומר [בראשית ב' י"ב] וזהב הארץ ההיא טוב, ואין טוב אלא בהמ"ק שנאמר [דברים ג' כ"ה] ההר הטוב.

טירת כסף

טירת בגמטריא כת"ר עם הכולל, כמנין תרי"ג מצות מדאורייתא וז' דרבנן, וזה מתקיים בזמן שובית המקדש קיים, ע"כ אבנה להם את ביהמ"ק הנקרא "טירת כסף" שעל ידו יקיימו כל המצות כולם, והזכיר כסף שאותיותיו מוסיפות והולכות, כך בעסק התורה זוכים לעלות מעלה מעלה מחיל אל חיל, וכן בזמן שביהמ"ק קיים עולים ומתעלים ביראה ואהבה בעבודתו יתברך.

אבן יקרה עמ' רי"ד

ידיד

כינוי לבהמ"ק, [מנחות נ"ג:] ויבנה ידיד זה בית המקדש.

נקרא ידיד, פירוש, הרבה אוהבים למלך וחביב מכולם זה אוהבו. על שם דיבוק השכינה אשר היה שם, מהרש"א מנחות.

ובספרי, ששה נקראו ידידים, הקב"ה נקרא ידיד, שנאמר [ישעי' ה' א'] אשירה נא לידידי, אברהם נקרא ידיד שנאמר [ירמיה י"א ט"ו] מה לידידי בביתי, בנימין נקרא ידיד, שלמה המלך נקרא ידיד, ישראל נקראו ידידים שנאמר [ירמיה י"ב ז'] נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה, בית המקדש נקרא ידיד, שנאמר [תהלים פ"ד ב'] מה ידידות משכנותיך, יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים, יבא ידיד זה שלמה המלך, בן ידיד זה אברהם, ויבנה ידיד זה בית המקדש, לידיד זה הקב"ה בחלקו של ידיד זה בנימין, ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל.

ספרי דברים, מנחות נ"ג.

ועל יסוד זה בנוי הפיוט הידוע, 'ידיד נפש אב הרחמן' שמחברו לפי המסורת הוא רבי נחוניא בן הקנה, לפי דרשת חז"ל נאמר הפסוק בקשר לאברהם, וכך אמר רבי יצחק, בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש, אמר לו מה לידידי בביתי, אמר לו על עיסקי בני באתי, אמר לו בניך חטאו וגלו, אמר לו שמא בשוגג חטאו, אמר לו לעשות המזימתה, כל מעשיהם במזימה ובכונה, אמר לו שמא מיעוטן חטאו, אמר לו הרבים, היה לך לזכור ברית מילה אמר לו שהעבירו מעליהם מילה, אמר לו, שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה, אמר לו בשעת עליצותם מחזיקין יותר ברעתם ולא חוזרים בהן, מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה ואמר לו שמא ח"ו אין להם תקנה יצאה בת קול ואמרה לו, זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך, מה זית זו אחריתו בסופו שנטעו עכשיו ואינו טוען עד זמן גדול ואח"כ טוען פירות הרבה, אף ישראל אחריתן בסופן.

מנחות נ"ג:

יום

כינוי לביהמ"ק, שנאמר כי מי בז ליום קטנות, [זכרי' ד' י'] שדבר כנגד בנין בית המקדש שני שהיה צעיר כנגד הראשון.

ים

כינוי לבהמ"ק, [סוכה נ"ב.] ת"ר ואת הצפוני ארחיק מעליכם [יואל ב' כ'] זה יצה"ר שצפון וכו', פניו אל הים הקדמונים, שנתן עיניו במקדש ראשון והחריבו והרג ת"ח שבו, וסופו אל הים האחרון, שנתן עיניו במקדש שני והחריבו וכו', ופירש"י ז"ל פניו אל הים הקדמוני וגו', הוא המקדש הראשון שהוא כים, שהיו הכל נקבצים שם כים שכל הנחלים הולכים אליו, ובמהרש"א ז"ל בחידושי אגדות כתב, דימה המקדש לים שהיו ישראל אז בישובן פרים כדגים שבים, ורבים כחול הים.

יער

כינוי לבהמ"ק, [יומא ל"ט:] למה נקרא שמו יער דכתיב [מלכים א', י' כ"א] בית יער הלבנון, לומר לך מה יער מלכלב אף בית המקדש מלכלב, [בדרך נס], דאמר רב הושעיא בשעה שבנה שלמה בהמ"ק, נטע בו כל מיני מוגדים של זהב והיו מוציאין פירות בזמניהן וכו' ומהן היתה פרנסה לכהונה.

הרבה נסים נעשו בביהמ"ק מהם קבועים ומהם שאינם קבועים, שורש ההבדל ביניהם שהניסים הקבועים הם מעצם מהות המקדש, והניסים הקבועים הם מהדברים שדרכם הראה הבורא לכל באי עולם ששכינה שורה בישראל, הניסים הקבועים הם חיבתם של ישראל ומהם יראו כולם ויתבוננו על קרבתם וחיבתם של ישראל לאביהם שבשמים.

אכלתי יערי ודבשי, היינו שכלית הבית המקדש הנרא יער, 'דבשי' הוא מקום השראת השכינה שהי' מתוק לפיו כדבש"ב.

^ב בשמואל [ב' פכ"א י"ט] ויך אלחנן בן יערי אורגים בית הלחמי את גלית, שהרג אותו דוד בן ישי, כתב רש"י שאמו של דוד אשת ישי היא היתה אורגת פרוכת לבית המקדש, לכן נקרא דוד בן יערי בן האורגת פרוכות לבית המקדש הנקרא יער הלבנון כמו שכתוב [מלכים א', ז' ב'] ויבן את בית יער הלבנון.

יפה נוף משוש כל הארץ

כדכתיב יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון תהלים [מ"ח], מד"ר [ר"פ תצוה] ד"א זית רענן יפה פרי תואר ירמיו' [י"א כ"ז] הה"ד יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב תהלים [מ"ח ג'] יפה נוף לשון יוני קורין לכלה נמפי, משוש כל הארץ שלא הי' מישראל מיצר כשהי' בהמ"ק קיים, למה שהי' אדם נכנס לשם מלא עונות והי' מקריב קרבן ומתכפר לו אין שמחה גדולה מזו שהי' יוצא צדיק הוי יפה נוף משוש כל הארץ.

כלילת יופי

כדכתיב [איכה ב'] ויניעו ראשם על בת ירושלים הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי.

כסא [השם]

כינוי לבהמ"ק, שנאמר [ירמיו' י"ז ב'] כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו, והוא מכון כנגד כסא כבודו יתעלה וישתבח כדאיתא במדרשות.

והטעם בגלל הוראתו על גדולת מי שנגלה בו, דהיינו בבית המקדש מתגלה לנו מלכות ה' במדרגה אחרת לגמרי ממלכות ה' המתגלה לנו בעולם כולו, ולכן נקרא ביהמ"ק כסא כבודו של הקב"ה.

כסף, נחשת

כינוי לבהמ"ק, ילקוט פ' תרומה ע"פ [שמות כ"ה ג'] וזאת התרומה וגו' מלמד שהראה הקב"ה למושה שלש תרומות. אחד של משכן, ואחד של מקדש ראשון, ואחד של מקדש שני, שנאמר זהב וכסף ונחשת. 'זהב' כנגד משכן שעשה משה שהיה חביב על הקב"ה כזהב. 'וכסף' זה מקדש ראשון שבנאו שלמה דכתיב בו [ד"ה ב' ט' כ'] אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. 'נחשת' זה מקדש שני שחסר ה' דברים ארון כפורת וכרובים אש ורוח הקדש.

כרם

כינוי לבהמ"ק, כרם כינוי לבהמ"ק, שנאמר [שה"ש ח' י"א] כרם היה לשלמה בבעל המון וגו', כרם הוא ביהמ"ק ונתן את הכרם לנוטרים, דהיינו שבט לוי שישמרו משמרת לקודש, אסרי לגפן עירו, זה ירושלים, ובתרגום, שם.

פרי חיים פ' וישלח עמ' ש'

לב

כינוי לבהמ"ק, פתיחתא דאיכה רבתי [דנ"ב: פיסקא ט"ז] אמר הקב"ה כי נגע עד לבך, [ירמיו' ד' י"ח] זה בית המקדש כמה דאת אמר [ד"ה ב', ז' ט"ז] והיו עיני ולבי שם כל הימים.

נקרא לב בשביל שהוא אמצעי, שממנו נתפשט העולם לארבעה צדדין, וכן כתב הרמב"ם ז"ל דכל אמצעי נקרא לב.

ורומז על ליבו של האדם, מקום משכנו של הקב"ה בכל אחד ואחד בישראל.

הביהמ"ק נמשל ללב, לפי ש'תפלה נקרא עבודה שבלב, כמ"ש בגמרא על הפסוק ולעבדו בכל לבבכם, איזהו עבודה שבלב זו תפלה, ולכן ביהמ"ק שהוא מקום הקרבת קרבנות נקרא שמחת לבו, שהרי הקרבנות הם כענין התפלה שנקרא עבודה שבלב.

תורה אור ז' ד'

לבנון

כינני לבהמ"ק, גיטין [נ"ו:] ואין לבנון אלא בהמ"ק שנאמר [דברים ג' כ"ה] ההר הטוב הזה והלבנון, ופרש"י ז"ל לבנון זה בהמ"ק, שמלבין עונותיהן של ישראל, וכן איתא ביומא [ל"ט:] למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהן של ישראל.⁸

וכתב רבינו יואל בעל הרמזים, שלכך נכתב בתורה 'לבנון' חסר וא"ו, והוא מלשון מלבנון.

רבי שמעון בן יוחאי אומר למה נקרא שמו של בית המקדש לבנון, [לפי] שמלבין עונותיהן של ישראל כשלג, שנאמר אם יהיו חטאיכם כשלג ילבינו [ישעי' א' י"ח], ובמדרש [פסיק"ר ט"ז, במד"ר כ"א] מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, שנאמר [ישעי' כ' כ"א] צדק ילין בה', כיצד, תמיד של שחר, מכפר על עוונות של ערב, ותמיד של בין הערביים מכפר על עוונות של יום.

בהגדה של פסח לאחר שמונינו כל המעלות הטובות שעשה ה' עמנו, הוציאנו ממצרים, קרבנו לפני הר סיני, נתן לנו את התורה והכניסנו לארץ ישראל, אנו מוסיפים מעלה אחרונה וחביבה והיא 'ובנה לנו את בית הבחירה, לכפר על כל עוונותינו, ומכאן שמעלה זו של האפשרות לכפר על עוונותינו עולה על כל המעלות שנימנו, וכולן תלויות במעלה גדולה וחשובה זו.⁹

רבי טביומי אומר, נקרא ביהמ"ק לבנון מלשון לב, על שם שכל הלבבות שמחות בו שנאמר יפה נוף משוש כל הארץ [תהלים מ"ח ג], אדם נכנס מלא עונות והיה מקריב קרבן ומתכפר לו, אין שמחה גדולה מזו.¹⁰

רבנן אמרו, על שם הכתוב והיו עיני ולבי שם כל הימים [מלכים א' ט' ג'], דרשו לבנון נוטריקון 'לב עינים'

שמו"ר נ"ב ד', ויק"ר א' כ', במד"ר ח' א'

איתא למה זכה בנימין שבחלקו יבנה בית המקדש, שהיה יודע ממכירתו של יוסף ושתק, כמו שדרשו ישפה [האבן שבאפוד כנגד בנימין] יש – פה ושותק, וכיון שידע ולא הגיד כדי לשא להלבין פני אחיו זכה לביהמ"ק בחלקו שנקרא לבנון, שמלבין עונותיהם של ישראל.

ילקוט מעם לועז דברים, בשם מגלה צפונות

לינת הצדק

דכתיב [ישעי' א' כ"א] צדק ילין בה ואמרין מעולם לא לן אדם בירושלים וחטא בידו כי השני תמידים היו מכפרים.¹¹

מועדו

כינני לבהמ"ק, שחת מועדו, לפי שבו היו נועדים ומתיחדים המלך והכלה, שבהמ"ק היה הזיווג הקב"ה ונתבטל בחרבנו.

⁸ לכך ביקש משה להכנס לשם שיכופר כל שגגה שחטא, ולכך נתאוה לא"י כי מכפר אדמתו עמו ומכ"ש לבנון שהוא ביהמ"ק.

תפארת יהונתן פ' ואתחנן

⁹ שזה שלג לומר שכמו שלג זה דבר מובדל מהארץ ואינו מחובר לקרקע, ורוצה לומר שזה כל כך מובדל עד שאין שום קשר עם הארץ ורוצה לומר שע"י בית המקדש היה לנו קשר לה' שלא היינו מחוברים לארץ, גם בית המקדש לא רק מרומם אלא מובדל מכל העולם שהוא חלק רוחני אחר לגמרי ולכך נקרא לבנון.

¹⁰ אע"פ שכבר עשה לנו ה' משכן כדי לכפר על עוונותינו, הגדיל לעשות עמנו בבנין בית המקדש, שאם ירבו ישראל לחטוא ותתמלא הסאה, ישפוך ה' חמתו על העצים והאבנים כדי לכפר על כל עוונותינו, שאם לא כן לא היתה לנו תקנה ח"ו, שכן במעשה המשכן לא שלמה יד אדם. יעב"ץ

¹¹ י"ל טעם דלובשין בגדי לבן בשבת דאמרו חז"ל אלמלי שמרו ישראל השבת מיד היו נגאלין וממילא יזכו לבנין ביהמ"ק שנקרא לבנון ע"ש שמלבין עוונותיהם של ישראל בהקרבת הקרבנות ובגד הלבן רומז להתעוררות האמונה שאפשר שיבנה הלבנון ע"י שמירת שבת.

¹² בגמרא [סנהדרין ל"ב.] דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, ובגמרא [שם ל"ה.] מנהגי מיל, אמר רבי חנינא דאמר קרא [ישעי' א' כ"א] מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים.

מכון לשבתך

כדכתיב [שמות ט"ו] מכון לשבתך פעלת ה' מקדש וכו', שלמה המלך ע"ה בעת שחינך המקדש אמר [מלאכים א' ח' י"ג] בנה בניתי בית זבול [מדור] לך מכון לשבתך עולמים^{יח}.

מועד

כינוי לבהמ"ק, הרב אבן עזרא ז"ל בפ' למגילת איכה [א' ד'] דרכי ציון אבילות כתב וז"ל, באי מועד, שהיו באים במועדים והטוב בעיני שהוא המקדש ונקרא מועד בעבור היות כל ישראל נועדים שם, וכן בקרב מועדיך שרפו כל מועדי ה' באש, עכ"ל, וכן פרש"י ז"ל, [שם סי' ב' ו'] וז"ל, שחת מועדו בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר [שמות כ"ה כ"ב] ונועדתי לך שם.

מורא

כינוי לבהמ"ק, רד"ק ז"ל בשרשים [שורש ירא] יובילו שי למורא [תהלים ע"ו י"ב] לבית המקדש שהוא מקום המורא.

מטה

כינוי לבהמ"ק, [חדר המיטות], רש"י ז"ל בשיר השירים [א' ט"ז] אף ערשנו רעננה וגו', המשכן קרוי מטה, שנאמר [שה"ש ג' ז'] הנה מטתו שלשלמה, וכן המקדש קרוי מטה שנאמר [דה"י ב' כ"ב, י"א] ביואש בחדר המטות אשר בבית ה', על שהם פריין ורביין של ישראל, וכן פירש"י יבמות [ק"ט:] מטתו בית המקדש ששם לשכת הגזית עכ"ל.

רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון למלך שיצא לו למדבר והביאו לו מיטה קצרה התחיל מצטער, כך עד שלא נבנה בית המקדש היתה שכינה מתמצעת בין שני בדי הארון, משנבנה בית המקדש ויאריכו הבדים.

ד"א מה מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח, כך עד שלא נבנה בית המקדש היתה שכינה מטלטלת משנבנה בית המקדש [תהלים קל"ב] זאת מנוחתי עדי עד.

וב"ח פירוש דע"כ אמר [רות א' ט'] ומצאן מנוחה אשה בית אישה, פירוש כנסת ישראל הנקראת אשה תמצא מנוחה בית אישה, זה בית המקדש שהוא ביתו של הקב"ה שנקרא איש מלחמה, והוא אשה של כנסת ישראל, לשם תמצא השכינה מנוחה על משכבה.

משיב נפש א' ט'

ד"א מה מטה עשויה לנחת כך עד שלא נבנה בית המקדש היו ישראל מטולטלין ממקום למקום ויסעו ויחנו, ומשנבנה בית המקדש [מ"א ה'] וישב יהודה וישראל לבטח.

ד"א מה מטה זו אינה אלא לפ"ר, כך עד שלא נבנה [עזרא ב'] כל הקהל כאחד ארבע רבוא, משנבנה בית המקדש פרו ורבו, דאמר ר"י מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות היו, והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים ע"ש.

שה"ש א' ס"ו

נס פורים היה הסיבה לבנין ביהמ"ק שנמחה המן מזרע עמלק, ולזה נקרא פורים דהתרגם הוא פוריא, לרמוז שע"ז שצריך לאבד עמלק נבנה בית שני שנקרא מטה כמו שדרשו ז"ל [שהש"ר א'] על פסוק אף ערשנו רעננה [שה"ש א' ט"ז].

רוח חיים דרוש ט"ו מהחיד"א

^{יח} זה אחד מהמקומות שביהמ"ק של מטה מכון כנגד ביהמ"ק של מעלה וכן הוא אומר ה' בהיכל קדשו ה' במשים כסאו.

מנוחה

כינני לבהמ"ק, [ישעי' כ"ח י"ב] זאת המנוחה הניחו לעיך, תרגם דין בית מקדשא פלחו ביה וכו'.

אבנין בית המקדש שיבנה שלמה איש מנוחה, ככתוב [ד"ה י"א כ"ב י"ט] הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והנחותי לו מכל אויביו מסביב וגו', והוא יבנה בית לשמי, וגו', כלומר, דמאחר שהוא איש מנוחה לפיכך יבנה בית לשמי, ששם היא מציאת המנוחה לשכינה כביכול וכמו שאמר [דברים י"ב ט'] אל המנוחה ואל הנחלה.

מושיב נפש א' ט'

מעון

כינני לבהמ"ק, שנאמר מעונה אלקי קדם, כי ביהמ"ק נקרא מעון, 'אלקי' מקדש ה' כוננו ידיך בית המקדש של הקב"ה, 'קדם', שזהו בית המקדש קדם לעולם כדברי חז"ל [פסחים נ"ד]. שבית המקדש הוא מאותן דברים שקדמו לעולם וכנאמר [ישעי' מ"א כ"ז] ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן מקום מקדשנו, והוא ראשון שקדמה לעולם אבן שתיה שממנה נברא העולם.

פרי חיים פ' תצוה עמ' שי"ט

מצה

כינני לבהמ"ק, בזוהר [פנחס דף רנ"ב]. וז"ל, הדא הוא דכתיב [תהלים ס"ח ל"א] גער חית קנה עדת, ומתעבר מיד חמוץ מעלמא, מחמצת דיליה רומי, ויתגליא מצה בעלמא דאיהי בי מקדשא לבית ראשון ובית שני.

מקום

כינני לבהמ"ק, שנאמר [דברים ט"ז ו'] כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם, אברהם אבינו בעת העקדה בשאמר לו הקב"ה קח את יצחק ולך לך אל ארץ המזרח והעליהו שם על אחד ההרים כתיב שם כמה פעמים, 'מקום', ויקם וילך אל המקום, וירא את המקום מרחוק, ויבואו אל המקום, ולבסוף אחר העקדה כתוב ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, ופירש"י ה' יבחר לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו, אשר יאמר היום, לימי הדורות בהר זה יראה הקב"ה לעמו, וגם יעקב בצאתו לחרון כתוב ויפגע במקום דהיינו בהר המזרח, מה נורא המקום הזה, ואח"כ כשחזר מבית לבן כתיב ויקרא למקום אל בית אל ופירש"י הקב"ה גלוי שכינתו בבית אל, דוד המלך ע"ה אמר בכל יום ויום הייתי מחשב למקום פלוני היינו ביהמ"ק שנקרא מקום אני הולך.

ביהמ"ק נקרא מקום על שם שהוא עיקר מקום השראת השכינה בתחתונים, כי עיקר גילוי רצונו היה בבריאת תבל הלזו, כמ"ש במדרש 'מיום שנברא העולם נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, מטעם שכתבנו, שבו מקום הבחירה, והתורה והעבודה, ועיקר מקומו בביהמ"ק כמ"ש 'כי מציון תצא תורה', ושם עיקר העבודה, ולכן שם מקום הנבחר להשראת השכינה, ששם מתחבר לבריותיו וכמ"ש 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' וכו'.

שיח יצחק בראשית

כתב הרבינו בחיי בשם הרמב"ם בספר המורה, כי מה שנקרא מקום המקדש סתם מקום ולא בפירוש הר המזרח, מפני שהיה הר המזרח מפורסם ומקודש בעיני האומות ואם היו יודעים שהוא מקום בית המקדש היו משחיתים אותה קודם בא ישראל לארץ, גם היו מחלוקות בין השבטים שכל אחד היה רוצה שיהיה בחלקו.

מרום הרים

כינני לביהמ"ק, ביוצר לפרשת שקלים, קן צפור קרא למרום הרים, ומפרש האוצר התפילות, קן צפור הם ישראל, קרא למרום הרים כנס אותם לביהמ"ק שנקרא מרום הרים [מלכים ב' י"ט כ"ג].

משמר

כינני לביהמ"ק, שנאמר [במדבר ג' ח'] שומרי משמרת משכן, [ברכות ג']. ועל כל משמר יושב הקב"ה ושואג כארי, פירוש על שגרמו עוונותיהם של ישראל להחריבם וכו'.

משכן אהל

כינני לבהמ"ק, [שמות רבה פ"א פ"א פ"א י'] לשון ארעי, דלפעמים בית המקדש קיים ולפעמים חרוב, אלא אמר הקב"ה אעפ"כ תנאי התנתי עמהם אם יחטאו יהא בהמ"ק מתמשכן עליהם שנאמר [ויקרא כ"ו י"א] ונתתי משכני בתוכם, אל תהי קורא משכני אלא משכוני, וכן בלעם אומר [במדבר כ"ד ה'] מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל שני משכונות, ונקראו אוהליך כשהם בנויים, ומשכנותיך כשהם חרבים, לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכוני, אלא עונותיכם גרמו לכם שאמשכן להם מקדשי וכו'.

מתנים

כינני לבהמ"ק, מנחה גדולה ביחזקאל [כ"א י"א] וז"ל, ואמר האנח בשברון מתנים, כלומר, על שברון וחרבן בהמ"ק שהיה באמצע העולם כמו המתנים שהם באמצע הגוף וכדאיתא במס' כתובות פרק אע"פ, וכמו שהמתנים הם המעמידים האדם על רגליו כמו כן הבהמ"ק היה מעמד וקיום כל ארץ ישראל ובכללו קיום כל העולם עכ"ל.

נגב

כינני לבהמ"ק, במדרש [רבה בראשית פ' ל"ט ט"ז] ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה, מחקה [לשון חיקוי ודמיון] והולך ומכון כנגד בית המקדש, ופי' מהרז"ו כמ"ש [יחזקאל כ"א] אל יער שדה נגב, [שם מ'] ועליו כמבנה עיר מנגב, שתמיד היה חושב ומחקה בדעתו ענין עבודתו בבית מקדשו ושכינתו שאברהם התחיל להורדי השכינה משמים וביהמ"ק נקרא נגב.

נוה שאנן

כיננו לבהמ"ק, ספר המפואר [סוף פ"ט] אל נוח קדשך [שמות ט"ו י"ג] זה בהמ"ק שהעבודה שם, שנאמר [ירמיו' י' כ"ה] ואת נוחו השמו, ואומר [ירמיו' כ"ה ל'] ה' ממרום ישאג וגו' שאוג ישאג על נוחו, ואומר [ישעי' ל"ג כ'] הזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלים נוח שאנן, ופי' שהיו יושבים בהשקט ובבטח כל זמן שהיה בית המקדש קיים^ט, וכ"כ רבינו בחיי ז"ל בפ' בשלח בפסוק זה אלי ואנוהו שנאמר [ירמיו' ל"א] יברכך ה' נוח צדק הר הקדש ע"ש.

נורא

כינני לבהמ"ק, שנאמר מה נורא המקום הזה, נורא אלקים ממקדשיך, ירושלמי מגילה [סוף פ' בני העיר] ירמיה אמר [ירמיו' ל"ב י"ח] הגדול והגבור ולמה לא אמר נורא אין נורא אלא בהמ"ק שנאמר [תהלים ס"ח ל"ו] נורא אלקים ממקדשיך ע"כ.

נחלה

כינני לבהמ"ק, בתור כבוד מובנו קנין, שבו תוארו מושגים מסוימים שנחשבים כביכול לנחלתו וקנינו של הקב"ה, ופירושו כמו מי שיש לו נטיעה טובה ומשובחת הולך ונוטע אותה בקרן בן שמון, ששם יצלח ויעשה פרי הילולים, כן ראה ה' לנטוע גפן זה בהר נחלתו שהוא מקום מוכן אל הקדושה והנבואה ורוח הקודש^י.

^ט אל תתמה שהרי על ירושלים נאמרו כמה שמות מאלו, לפי שכל מה שהיה ירושלים משובח ומובחר משאר ערי ישראל הכל היה בשביל הבית המקדש שהיה בתוכו ולכן מכנה עתה הביהמ"ק כן.

מטה לוי הושענות

^י ארץ ישראל נקראת נחלה, ולא רק בשם נחלה נקראת ארץ ישראל אלא גם בשם חמדה, ואתן לך ארץ חמדה, [ירמיו' ג' י"ט] ובברכת המזון ארץ חמדה טובה ורחבה, וחז"ל דרשו ארץ שנתחמדו לה כל גדולי עולם [תנחומא משפטים], הואיל וארץ ישראל מקודשת מכל הארצות [כלים פ"א מ"ו], אולם לא רק בשמח נבואה ורוח הקודש מקודשת ארץ ישראל מכל הארצות אלא גם בשמח לימוד התורה מצמינת ארץ ישראל מכל הארצות, אמר רבי יוסי בר חלפתא לרבי שמעאל בנו, מבקש אתה לראות פני שכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל [שו"ט ק"ה].

מלכי"ם שמות, בשלח

בית המקדש נקרא נחלה, שנאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה [דברים י"ב ט'] מה טובו אהליך יעקב, נחלים נטיו, [במדבר כ"ד ה'] מה הנחל הזה אדם יורד לתוכו טמא ועולה טהור, אף בית המקדש יוצא מומנו בלא עונות.

ילקוט שמעוני פ' בלק כ"ב כ"ד

ארבעה נקראו נחלה, בית המקדש נקרא נחלה, שנאמר [שמות] תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, ארץ ישראל [דברים י"ט י'] בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה, תורה, שנאמר [במדבר כ"א י"ט] וממתנה נחליאל, ישראל, עמי ונחלתי ישראל, אמר הקב"ה, יבואו ישראל שנקראו נחלה לארץ ישראל שנקראה נחלה, ויבנו את בית המקדש שנקרא נחלה, בזכות התורה שנקראת נחלה, לכך נאמר בהר נחלתך.

מכילתא בשלח פ', ילקוט פ' בשלח רמז רנ"ג

נעל

כינני לביהמ"ק, הוה סיים מסאני אוכמא כו' דקא מאבילנא אירושלים, ענין המנעלים הוא שביהמ"ק נקרא נעל, כמו שנאמר מה יפו פעמים בנעלים בשעה שעולין לרגל לביהמ"ק, וענין נעל כמו"ש השמים כסאי והארץ הדום רגלי כו'.

חידושי ובאורי רבינו הגר"א ב"ק נ"ט:

נפלאות

כינני לבהמ"ק, רבי סעדיה גאון ז"ל בפ' לדניאל [ח' כ"ד] כתב וז"ל, ונפלאות ישחית זה בהמ"ק עכ"ל.

סכות דוד

שנאמר ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וגו' והריסותיו אקים, ובניתי כימי עולם, הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת.

התורה נקראת נחלה, אמנם התורה היא הנחלה שאינה נגזלת ואינה נלקחת לעולם מעם ישראל, וכן שנינו, לא מאסתם ולא געלתם [ויקרא כ"ו מ"ד], וכי מה נשתייר להם לישראל שלא נמאסו ולא נגעלו, והלא כל מתנות טובות שנתנו להם נמלו מהם בגלות, מה נשתייר להם, זה ספר תורה, שאם לא היה קיים לישראל לא היו משונים מאומות העולם כלום, [ספרא בחוקתי], בנוהג שבעולם מי שלקח סחורה ויוצא לדרך מתירא מן הלסטים, אבל התורה אינה כן, שמא יבולו הלסטים לטול תורתו מתוך לבו, הוי' כי לקח טוב נתתי לכם'.

תנחומא תרומה

ישראל קרוין נחלה, דברי הנביא מוסברים היטב בדברי חז"ל, רבי שמעון בן לקיש בשם רבי ינאי אמר, שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל, משל למלך, שהיה לו מפתח של בית גנוז קטנה, אמר המלך, אם אני מניחה כמות שהיא תהא אוכדת, אלא הריני עושה לה שלשלת, שאם אברה השלשלת תהא מוכחת עליה, כך אמר הקב"ה אם מניח אני את ישראל כמו שהם נבלעים הם בין הגוים, אלא הריני משתף שמי הגדול בהם והם חיים.

ירושלמי תענית פ"ב ה"ו

וכן למדנו, אמר אליהו, פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, בא לפני אדם אחד והיה שואלני בדברי תורה, אמר לי, רבי, שני דברים יש לי בלבבי, ואני אוהבם אהבה גדולה, תורה וישראל, אבל איני יודע איזה מהם קודם, אמרתי לו, דרכם של בני אדם שאומרים תורה קודם לכל, אבל אני הייתי אומר, ישראל קדושים קודמים.

תרב"א מ"ו

כא' למה ביהמ"ק נקרא סוכה, כי כאשר בית נופל צריך לבנות בית חדש תחתיו ואילו סוכה שנופלת אפשר להשיבה לקדמותה, וכאן בא לומר, שהר' יהוון ויקים את בית המקדש שנפל כמו סוכה, ומדוע ה' יקים את הסוכה הנופלת ולא יבנה מחדש כמו בית, אלא, שבכל דבר רגע לפני עלייתו, הוא שפל לגמרי כגון, ביצה, רגע לפני בקיעת האפרוח היא מסריחה, צמח רגע אחד לפני שמתחיל הפרי לצמוח הורע נרקב, תחיית המתים, רגע לפני תחיית המתים הצדיקים יצטרכו למות, בוקר, רגע לפני הבוקר יש את החושך החזק ביותר בלילה. כמו כן הגאולה, רגע לפני הגאולה השלמה שרורים ישראל בחשיכה העמוקה ביותר וכו', א"כ ע"י הנפילה באה התקומה, ולכן נאמר, אקים את סוכת דוד הנופלת.

סוכת שלם

כינני לבהמ"ק, ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון [תהלים ע"ו ג'], ובמדרש [תהלים מזמור ע"ו], אמר רבי ברכיה, מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים, כביכול, שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי, שנאמר, ויהי בשלם סוכו ומעונתו, כיון שגרם החטא מה כתיב, (איכה ב, ו) ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו, מקום שהיה מתוועד בתפלה, וכיון שחרב מתפלל יהי רצון מלפני להכרית יצר הרע שמחטיא את בני ויעשו תשובה ואקרב בנין ביתי ומקדשי, הוי ויהי בשלם סוכו.

את מוצא שנקרא בית המקדש שלם, שנאמר (בראשית יד, יח) ומלכי צדק מלך שלם, והוא שם בן נח, שנאמר (שם) והוא כהן לאל עליון, וכתיב (שם ט, כז) יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם, ששיכן באהלו שיהיה משמשו הוי זה הוא שם. ואברהם קרא לבית המקדש יראה, שנאמר (שם כב, יד) ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה. מהו ה' יראה, אמר אברהם רבנו של עולם יהא יום זה זכור לפניך שיש לי להשיבך, תמול אמרת לי (שם כא, יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. ועכשיו אתה אומר (שם כב, ב) קח נא את בנך. ולכשיבאו למדה זו זכור להם זה היום ושם להם פנים, אמר הקב"ה, אם אני קורא אותו כמו שאמר שם, אני מבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה. ואם אני קורא אותו יראה, אני מבטל דברי שם הצדיק, מה עשה הקב"ה, שיתף מה שקראו שניהם וקרא אותו ירושלים. הוי ויהי בשלם סוכו.

ובמדרש רבה [שמות כ"ה ח'] עה"פ ועשו לי מקדש, אמר הקב"ה לישראל אתם צאני ואני רועה וכו' עשו דיר לרועה שיבא וירעה אתכם וכו', אתם כרם, וכו' עשו סוכה לשומר שישמור אתכם, אתם בנים ואני אביכם וכו' עשו בית לאב שיבא וישרה אצל בניו לכך נאמר ועשו לי מקדש עכ"ל.

וכתב הרב יפ"ת ז"ל משם בעל העקידה ז"ל, שרמזו כאן למשכן שעשה משה, ולמקדש שעשה שלמה ולבית שיבנה בימות המשיח וכו' והדיר רמז אל המשכן וכו' והבית שבנה שלמה לפי שלא נתקיימה נקראת סוכה שלא היתה אלא דירת עראי, וכו', ועל חורבנו נאמר [ישעי' א' ח'] כסוכה בכרם, ויחמוס כגן סוכו [איכה ב' ו'] ועל הג' שהוא בית של קיימא קראו בית וכו' ע"ש שהאריך.

סולם

כינני לביהמ"ק, במדרש [שוחר טוב מזמור ע"ח], ומנין אתה אומר שהראהו הקב"ה ליעקב בית המקדש בנוי וחרב וקרבתו מוקרבין וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת, שנאמר [בראשית כ"ח י"ב] ויחלום והנה סולם, אין חלום אלא שיש לו פתרון, הנה סולם, זה בית המקדש וראשו מגיע השמימה, אלו הקרבתו שמקריבין וריחו עולה לשמים, והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, אלו הכהנים שעולים ויורדים בכבש שנקראו מלאכים, שנאמר [מלאכי ב' ז'] כי מלאך ה' צבאות הוא, והנה ה' נצב עליו, [עמוס ט' א'] ראיתי את ה' נצב על המזבח.

נפלאות מתורתך עמ' 490

סלע

כינני לבהמ"ק, ויקם על סלע רגלי, ואין סלע אלא בית המקדש, וכן הוא אומר [ישעי' ל"ג] הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו, ובתרגום [שם] מפרש הפסוק כזה, הוא באתר רם ומנטל יהא בית משרוהי בית מקדש תסבע נפשיה מזוניה מספיק מוהי קימין כמבוע דמייין דלא פסקין מוהי^כ.

ילקוט שמעוני תהלים תשל"ו

עוז

כינני לבהמ"ק, דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד, וברש"י מקדש וארון נקראו עוזו דכתיב [תהלים] ויתן לשבי עוזו, והיינו שבארון ניכר עוז ה' וחוזקו, ע"כ בבואכם לפני ארון ה' אתם גם דורשים לדעת את עוז ה', ומתוך כך אתם מוסיפים ביראת ה' מאד.

^כ בנמרא [יומא נ"ג] אכן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת.

ויקהל

שמות בית המקדש

דוד

עולם

כינוי לבהמ"ק, ר"ת עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי, שהוא קיום העולם.

פרי חיים פ' תצוה עמ' שי"ט, פ' האזינו

עין

כינוי לבהמ"ק, [עיניו של עולם], [ב"ב ד.]. איכא דאמרי הכי אמרו ליה הוא סימא עינו של עולם, דכתיב [במדבר ט"ו כ"ד] והיה אם מעיני העדה, ילך ויעסוק בעינו של עולם בית המקדש דכתיב [יחזקאל כ"ד כ"א] הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם.

עלית שבטים

כינוי לביהמ"ק, דכתיב [תהלים קכ"ב] ירושלים הבנויה וגו' ששם עלו שבטים שבטי יה וגו', וכל השבטים היו שווין בהכי לא נתחלקה ירושלים לשבטים.

עצמותי

כינוי לביהמ"ק, במדרש [איכה פתיחה י'] ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה, ויפה ענף שם כתב וז"ל, וקרא לבית המקדש עצמותי משום שהוא כחן של ישראל.

פאר

כינוי לבהמ"ק, שנאמר [ישעי' ס' י"ג] לפאר מקום מקדשי, עי' רש"י דברי הימים [א' ס' כ"ט י"א].

פנת יקרת

כינוי לביהמ"ק, דכתיב [ישעי' כ"ח] לכן כה אמר ה' הנני יסד בציון אבן בוחן פנת יקרת, ופי' פנת כמו לראש פנה, 'יקרת' כמו יקר, ר"ל בנין נאה וחשוב.

פעולה

כינוי לבהמ"ק, [מכילתא] פעלת ה', חביב בית המקדש לפני מי שאמר והיה העולם כשברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא במאמר, שנאמר בדבר ה' שמים נעשו [תהלים ל"ג] וכשברא בית המקדש כביכול פעולה לפניו, שנאמר פעלת ה' מקדש, אוי להם לאומות העולם מה הם שומעים באזניהם שהרי בית המקדש קרוי פעולה ועמדו והחריבוהו, והם [בני אדום] אמרו ערו ערו עד היסוד בה [שלא יהא עוד הר].

פשע

כינוי לבהמ"ק, ילקוט דניאל [סי' ח'] וז"ל, והפשע שומם [שם פסוק י"ג] זה בית המקדש ששםם בעונותינו.

פתיל

כינוי לבהמ"ק, אגדת בראשית [פ' כ"ז], וז"ל, ופתילך [בראשית ל"ח י"ח] זה בהמ"ק דכתיב [יחזקאל מ' ג'] ופתיל פשתים בידו וקנה המדה ע"כ.

צבי

כינוי לבהמ"ק, ע"פ [ישעי' כ"ח ד'] והיתה ציצת נובל צבי תפארתו תרגם דבית מקדשא תושבחתיה ע"ש.

צדק

כינני לבהמ"ק, זוהר פ' בשלח דף נ"ט. תא חזי בקדמיתא כד אתבני בי מקדשא לתתא לא אתבני אלא בדינא וכו', לזמנא דאתי זמין קב"ה למבני ליה ולאתקנא ליה בדרגא אחרא עלאה דאקרי צדקה וכו' בגין כך אתקיים ביה ושמייה ממש צדקה יתקרי מנלן דכתיב [ירמ' כ"ג ו'] וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו.

צואר

כינני לבהמ"ק, [זוהר פ' ויגש דף ר"ט:] וז"ל צוארך [שה"ש ז' ה'] דא בית מקדשא דלתתא דאיהו קאים בתקונא דשפירו כקדלא לגופא מה צואר איהו שפירו דכל גופא הכי נמי בי מקדשא איהו שפירו דכל עלמא וכו' ע"ש.

ובמדרש חזית [פ"ד פסוק ד' פיסקא ד'] כמוגדל דוד צוארך זה בהמ"ק, ולמה מדמהו בצואר שכל ימים שהיה בהמ"ק בנוי וקים היה צוארן של ישראל פשוט בין אומות העולם, וכיון שחרב בהמ"ק כביכול נכפף צוארן של ישראל ואין להם רשות להרים ראש בין האומות ואין מושפלים יותר מהם, הדא הוא דכתיב [ויקרא כ"ו י"ט] ושברתי את גאון עוזכם זה בהמ"ק.

ד"א מה צואר זה נתון בגובהו של אדם, כך בהמ"ק נתון בגובהו של עולם, ומה צואר זה רוב תכשיטין תלויין בו כך כהונה מבהמ"ק לויה וכו', ומה צואר זה אם ניטל אין לאדם חיים כך משחרב בית המקדש אין חיים לשונאי ישראל [שכן מי שהיה חוטא בשוגג היה מביא קרבן והיה מתכפר לו, ואילו כיום בעונות מושתרש החטא ואין אנו יודעים כיצד להיטהר ע"ש].

מדרש שה"ש א' י"א

החתם סופר זי"ע מסביר למה ביהמ"ק נקרא צואר, כי אינו משמש אלא כצוואר הזה, שהוא רק שביל ודרך מראש ללב להמציא לשם השכליות שבמוח ומהלב למוח להמציא לשם כח החיוני שבלב, ולהמציא מאכלים אל תוך הגוף ולהוציא מחשבתו לאחרים על ידי דיבורו.

וכן בית המקדש שער השמים, להמציא שפע מהראש אבינו שבשמים יתברך שמו לישראל עמו, ולהוסיף כח מומטה למעלה ע"י עבודת ביהמ"ק, וממנו יוצאת הוראה ותורה לכל העולם.

דרשות חתם סופר דף קפ"ז ד"ה ויש

ציון

כינני לבהמ"ק, שנאמר וה' שוכן בציון.

ציון המצינת

כינני לביהמ"ק, נקרא ציון בשביל שמצוינת במצות רבות ובקרבנות, כי ציון לשון סימן, כמו הציבי לך ציונים וגו', [ירמ' ל"א].

צרוע

כינני לבהמ"ק, ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם, זה ביהמ"ק, ובא אשר לו הבית זה הקב"ה, והגיד לכהן, זה ירמ'י, כנגע נראה לי בבית, זה טנופת ע"ז, וי"א זה צלמו של מנשה, עשיתם צרה גדולה לאותו שכתוב בו כונס כנד מי הים, וצוה הכהן ופנו את הבית, ונתן את הבית, והוציא אל מחוץ למחנה, יכול לעולם, ת"ל, ולקחו אבנים אחרות, שנאמר, לכן כה אמר ה' אלקים הנני יסד בציון אבן אבן בחן, פנת יקרת מוסד מוסד, המאמין לא יחיש.

ויק"ר י"ז ז'

פתיחתא דאיכה רבתי [דנ"ג: פיסקא כ"א] רבי אלכסנדרי פתח, והצרוע אשר בו הנגע [ויקרא י"ג מ"ה] זה בהמ"ק, אשר בו הנגע זו ע"א שהיא מטמאה כנגע, בגדיו יהיו פרומים אלו בגדי כהונה, וראשו יהיה פרוע, הוא שנאמר ויגל את מסך יהודה, גלי דכסיא, ועל שפם יעטה, כיון שגלו ישראל לבין העכו"ם לא היה אחד מהן יכול להוציא דבר תורה מפיו, וטמא טמא יקרא, חורבן ראשון וחורבן שני.

קדוש

כינני לבהמ"ק, [שמות רבה פ"ז א"ר חנינא יבוא קדוש ויכנס לקדוש וכו', יבא קדוש זה אהרן ויכנס לקדוש זה מקדש שנאמר [שמות ט"ו י"ז] מקדש ה' כוננו ידיך ע"ש

קנין

כינני לבהמ"ק, [חשובין בעיניו לקרותם קנין לו כאדם שטורח לקנות דבר החביב לו].

במכילתא [בשלח פ"ט], ישראל נקראו קנין שנאמר [שמות ט"ו ט"ז] עם זו קנית, ארץ ישראל נקראת קנין, שנאמר קונה שמים וארץ, בית המקדש נקרא קנין ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, [תהלים ע"ח נ"ד], התורה נקראת קנין שנאמר [משלי ח' כ"ב] ה' קנני ראשית דרכו, יבואו ישראל שנקראו קנין לארץ ישראל שנקראת קנין ויבנו בית המקדש שנקרא קנין בזכות התורה שנקראת קנין.

ילקוט שמעוני, תהלים רמז תתכ"ב, משלי ח' כ"ב

קרן

כינני לבהמ"ק, שנאמר [יחזקאל כ"ט כ"א] ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל.

ראשון

כינני לבהמ"ק [פסחים ה.]. בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון, להכרית זרעו של עשו דכתיב [בראשית כ"ה כ"ה] ויצא הראשון וגו', ולבנין בית המקדש דכתיב [ירמיה י"ז י"ב] כסא כבוד מרום מראשון וכו'.

במדרש [רבה, שמות ט"ו] ראשון הוא לכם, כביכול הקב"ה שנקרא ראשון שנאמר [ישעי' מ"ד ו'] אני ראשון ואני אחרון, וציון נקרא ראשון שנאמר [ירמיה י"ז י"ב] כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, ועשו נקרא ראשון שנאמר [בראשית כ"ה כ"ה] ויצא הראשון וגו', ומשיח נקרא ראשון שנאמר [ישעי' מ"א כ"ז] ראשון לציון הנה הנם יבוא הקב"ה שנקרא ראשון ויבנה ביהמ"ק שנקרא ראשון ויפרע מן עשו שנקרא ראשון ויבא משיח שנקרא ראשון בחדש הראשון שנאמר החודש הזה לכם ראש חדשים וגו'.

ראשית

כינני לביהמ"ק, שנאמר [דברים ל"ג כ"א] וירא ראשית לו, היינו אבן השתי' שממנה נבנה העולם ומקום המקדש.

פרי חיים פ' בחקתי עמ' שפ"ב

רגל

כינני לבהמ"ק, הרב כסא רחמים ז"ל בפירושו לפ"ד מאבות דר"נ [ה"ה] כתב וז"ל, חסד חפצתי ולא זבח [הושע ו' ו'] פי' הרב בנין יהושע בשם מפרש פ' אם אמרתי מטה רגלי [תהלים צ"ד י"ח] זה בהמ"ק ראשון מרגלי עולם שחרב אעפ"כ חסדך ה' יסעדני, יש כפרה אחרת כקרבן והיא חסד עכ"ד.

²² הראשית הוא נבדל במעלתו מן הכל, במה שהוא ראשית והתחלה, ישראל נקראו ראשית דכתיב [ירמיה ב'] קודש ישראל לה' ראשית תבואתה והם ראשית כל האומות וכו' הם נבדלים מן השאר כמשפט כל ראשית, בית המקדש נקרא ראשון דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו שבת המקדש הוא ראשון וראשית לכל מקומות וישוב הארץ, ובשביל שהוא ראשון הוא נבדל מן השאר ונכנס לרשות הקב"ה ובשביל כך נקרא קנינו של הקב"ה שכל קנין נלקח מן אחר אל בעל הקנין.

דרך חיים פ"ו

רצוף אהבה

כינני לביהמ"ק, דכתיב [שה"ש ג' י'] אפריון עשה לו המלך שלמה וגו' תוכו רצוף אהבה, ופירש"י רצוף אהבה, סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות, ופירשו המצודות והמלבי"ם, שרצוף הוא גחלת אש, כמו ובידו רצפה [ישעי' ו' ו'], ודרך המקרא לכנות הפלגת האהבה כאש הבוער ומתלהב, ושם בקודש הקדשים נמצאה גחלת האהבה בין ישראל להקב"ה בין שני כנפי הכרובים.

רצוף אהבה, י"ל כי לכאורה היה ראוי לבנות משכן להשי"ת מאורות עליונים ולא מדברים גשמיים כגון זהב וכסף, אבל דבר כזה לא יתכן, אבל באמת נבנה המשכן מהאהבה שהיתה בלבם של ישראל לאביהם שבשמים כי נתנו את הזהב והכסף החביב על האדם ובוה ממילא נתנו את אהבתם להשי"ת ובאמת אע"פ שמבחוץ היה נראה כמו שנבנה המשכן מזהב וכסף, אבל מבפנים תוכו היה רצוף אהבה מבנות ירושלים.

אהל יעקב פ' תרומה

שדה

כינני לביהמ"ק, [ילקוט בראשית רמז ל"ח, פסחים פ"ח]. ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר [בראשית כ"ד ס"ג] ויצא יצחק לשוח בשדה.

במדרש [בראשית י"ג ב'] וכל שיח השדה, כל תפלתו של ישראל אינו אלא על בהמ"ק שנקרא שדה, מרי יתבני בית מקדשא מרי מתי יתבני בית מקדשא, ופי' הקרא וכל שיח ישראל על בית המקדש.

שורק

כינני לביהמ"ק, ויטעהו שורק [ישעי' ה' ב'] זה בהמ"ק, [סוכה מ"ט]. ופירש"י נטעו גפנים משובחות ולא זמורה אלא שרשין עצמן זה בית המקדש שהוא שרשן ועיקרן שמחבבם לפני המקום.

שכינת כבודך

כינני לביהמ"ק, על שם הכתוב [תהלים ע"ה] לשכון כבוד בארצנו, ששם היה משרה שכינתו.

שלום

כינני לביהמ"ק, [מועד קטן כ"ח:] א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב ביה ביאשיה [מלכים ב' כ"ב כ'] הנני אוסיף אל אבותך ונאספת אל קברותיך בשלום, וכתיב [ד"ה ב' ל"ה כ"ג] ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה שעשאוהו ככברה, אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן שלא חרב בהמ"ק בימיו, ופי' הר"ן ז"ל [הובא בעין יעקב] וז"ל, שלום זה בהמ"ק כדאמרינן ר"ה [י"ח:] בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

שלמה

כינני לביהמ"ק, [שמות רבה שם] ואם תעברו על המצות אלו, אני ממשכן שתי משכנות שנאמר [שמות כ"ב כ"ה] אם חבול תחבול שלמה ריעך, ופי' הרב יפ"ת ז"ל שנאמר אם חבול תחבול שלמת ריעך וקרי לביהמ"ק שלמה מפני שנקרא אהל, או מפני שהמשכן יריעות, ופי' ריעך על הקב"ה על דרך [משלי כ"ז י'] ריעך וריע אביך, והרב מתנות כהונה פי' שלמת ריעך ובית המקדש נקרא יריעות שלמה.

בית המקדש נקרא שלמה ובגד לישראל לשומר מן המקטריגים והאומות כמו הבגד שהוא שמירה לגוף מן צינים ופחים.

בני יששכר שבת מאמר ט' אות ב'

שער השמים

כינני לביהמ"ק, ביהמ"ק נקרא שער השמים [בראשית כ"ח י"ז] משום שהתפילות עולות דרך שם, והשפע היורד ממרומים יורד דרך שם, ומשום כך עומדים בעת התפילה לכיוון המקדש.

שמות

כינני לבהמ"ק, [סנהדרין כ"ו:] כי השתות יהרסון צדיק מה פעל [תהלים י"א ג'] רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו בהמ"ק יהרס צדיק מה פעל וכו', ולמ"ד בית המקדש נמי דתנן [יומא פ"ה מ"ב] אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת.

תלפיות

כינני לבהמ"ק, על שם הכתוב [שה"ש ד'] בנוי לתלפיות, ובגמרא [ברכות ל.] בהמ"ק נקרא תלפיות, תל שכל פיות פונים בו. מהרש"א [ברכות ל.] כתב וז"ל, ודריש תלפיות תל שהכל פונים בו משמע שדורש פיות מלשון פונים, אבל בילקוט גרסינן תל שכל פיות פונים בוי".

תפארת

כינני לבהמ"ק, בתפלת מנחה לשבת אמרינן תפארת גדולה ועטרת ישועה וכו' כתב האבודרהם בפירושו תפארת ע"ש בית המקדש שנאמר [ישעי' ס' ז'] ובית תפארת אפאר, וכתוב [שם ס"ד י'] בית קדשנו ותפארתנו.

לבשי בגדי תפארתך עמי, היינו דביהמ"ק נקרא תפארת וכדכתיב ביה תפארת וכו"ל, וא"כ זהו מה דקאמר לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקודש פירוש דירושלים כולה תיהפך להיות בית המקדש.

תרשיש

כינני לבהמ"ק, הבהמ"ק שם שער השמים שמלאכי אלקים עולים ויורדים בו והמלאך גוייתו כתרשיש, ולכן נקרא בית המקדש תרשיש.

כר כל ישראל צריכים להתפלל נוכח מקום המקדש אשר בהר הקודש בירושלים לכבוד השכינה השרויה שם.

רמב"ם תפילה פ"א ה"ג ורפ"ה ש"ע או"ח סי' צ"ד

אפילו כשאין ביהמ"ק קיים מתפללים נכחו, שלעולם אין השכינה זזה משם, ולפיכך אמרו חכמים שביהמ"ק נקרא 'תלפיות' תל שכל פיות פונים אליו בתפילה כלומר, אפילו בשעת חורבנו, כשהוא תל עולם יפנו אליו בתפילה.

מקור חיים סי' צ"ד, בגין שלמה סי' ט'

המתפלל צריך לחשוב כאילו עומד בבית המקדש במקום קדשי הקדשים אשר ירושלים, [מוש"ע סי' צ"ה ס"ב, ומשנ"ב סי' צ"ד סק"ג בביאורו לש"ע שם], ולכן צריך שהמתפלל יכוף ראשו מעט ויתן עיניו למטה כאילו הוא מביט לארץ שהואיל והוא מתפלל נוכח מקום המקדש נותן עיניו לארץ כנגדו, [שם], ודבר זה נוהג גם כשאין בית המקדש קיים וכפי שנראה ממה שלמדוהו חכמים מהכתוב "והיו עיני ולבי שם כל הימים" כלומר שהשכינה תהא שרויה שם כל הימים אף בזמן שאין בית המקדש קיים.

כמה מעמים נאמרו למצות התפילה נוכח המקדש וכפי שיובא לפנינו, [א] שער השמים הוא במקום המקדש וכל התפילות עולות דרך שם לפיכך מתפללים נכחו, [ב] התפילה היא במקום הקרבן ולכן מכוונים התפילה נוכח מקום המקדש ששם עמד המזבח ודרכו עולה התפילה לריח ניחוח לה' [ג] ההשפעה בעקבות התפילה נשפע דרך מקום המקדש ומשום כך מתפללים נכחו להמשיך ההשפעה דרכו.

אלו תפילות מתפללים נוכח מקום המקדש כל תפילות שמונה עשרה אומרים נוכח מקום המקדש וכן קדושה שבחורת הש"צ אומרים נכחו אך קריאת שמע וברכותיה ושאר סדר התפילה אין הצבור חייבים לאומרים נוכח מקום המקדש ואך ש"צ אומרים נכחו.

ובספר מחנה ישראל לבעל הפץ חיים [פ"י] כתב שבכל תפילה אף שלא בשמונה עשרה אם תהא הלב ובכוונה שתעלה דרך ארץ וירושלים ומקום המקדש ודאי לא תשוב ריקם.